

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 10, Sayı 28, Kasım 2023 / Volume 10, Issue 28, November 2023

SAVAŞ EDEBİYATI VE MEHMET NUREDDİN SEMİN'İN ŞİİRLERİNDE SAVAŞ KARŞITLIĞI

War Literature and Anti-War Attitude in Mehmet Nureddin Semin's Poems

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/Research Article
Geliř Tarihi/Received Date : 10.10.2023
Kabul Tarihi/Accepted Date : 21.11.2023
Sayfa/Pages : 501-521
DOI Numarası/DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2023.252>

Hatice YILDIZ

(Dr. Öğr. Üyesi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, e-mail: hatice.yildiz@hbv.edu.tr,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6494-3276>

Atıf/Citation

Yıldız, Hatice, "Savaş Edebiyatı ve Mehmet Nureddin Semin'in Şiirlerinde Savaş Karőitlıđı",
Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, 10/28, 2023, s. 501-521.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 10, Sayı 28, Kasım 2023.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 10, Issue 28, November 2023.

ISSN: 2148-5704

SAVAŞ EDEBİYATI VE MEHMET NUREDDİN SEMİN'İN ŞİİRLERİNDE SAVAŞ KARŞITLIĞI

War Literature and Anti-War Attitude in Mehmet Nureddin Semin's Poems

Hatice YILDIZ

Öz: Devletlerin diplomatik yollardan çözemedikleri sorunları, silah ve şiddet aracılığıyla çözmeye çalıştıklarında çıkan savaşlar, toplumların hayatında büyük etkiler yaratır. Yıkım, göç, yokluk gibi pek çok sorunun ortaya çıktığı savaş dönemlerinde insani değerler altüst olurken, insan hayatı da kolay bir şekilde harcanır. Savaşlar tarih, sosyoloji gibi beşerî bilimlerin konusu olduğu gibi, insanlar üzerinde bıraktığı derin izlerle edebiyata da mal olur. Savaş dönemini ve sonrasını, cepheyi ve cephe gerisini anlatan eserlerden oluşan savaş edebiyatı, kadim zamanlardan itibaren insanların ortaya koyduğu sözlü ve yazılı bütün edebiyat ürünlerinde konu edilir. Bununla birlikte savaş edebiyatı kavramı, sınırları ve kapsamı bakımından farklı şekilde değerlendirilir. İlgili eserler, yazıldıkları zamana, değindikleri konulara ve işlevlerine göre cephe edebiyatı, cephe gerisi edebiyatı, savaş sonrası edebiyatı gibi çeşitli başlıklar altında incelenir. Tarihin çeşitli safhalarında ferdi veya millî kahramanlıkları, zafer ve yenilgileri işleyen savaş konulu edebî metinler, zaman zaman propaganda maksatlı olarak da kullanılır. Böylece savaşa çağrılan fertler, belirli bir düşmanın karşısında zafere ulaşmak gayesiyle birleştirilir. 20. yüzyılda kitlesel boyut kazanan savaşlar, savaş edebiyatında yeni bir yaklaşımı doğurur. Savaşın romantize edildiği kahramanlık temalı eserlerin yerini adı meçhul sıradan askerlerin bireysel dramları, acıları alır. Bu da savaş karşıtı bir söylemin giderek gelişmesini sağlar. Türk edebiyatı da başlangıcından itibaren savaş edebiyatına dâhil edilebilecek metinler bakımından zengindir. Destanlar, halk hikâyeleri, saz şiirleri, türküler ve divan edebiyatı türlerinin yanı sıra Tanzimat sonrası Türk edebiyatı da savaş edebiyatının çeşitli örnekleriyle doludur. Osmanlı Devleti'nin 18. ve 19. yüzyıllarda ardı arkası kesilmeyen savaşları edebiyat dünyasını da hareketlendirir. 20. yüzyılda da önce Balkan Savaşları sonra da devletin parçalanmasıyla sonuçlanacak I. Dünya Savaşı, edebiyatta da çok geçmeden karşılık bulur. Yönetim tarafından teşvik edilen propaganda edebiyatının yanında lirik ve hamasi eserlerin de bulunduğu bir savaş edebiyatı külliyyatı oluşur. Bu külliyyatın büyük bir kısmını ise şiirler meydana getirir. Savaş edebiyatı kapsamında değerlendirilebilecek olan savaş karşıtı söylem ise sansürün de etkisiyle fazla gelişmez. Yine de başta Tevfik Fikret olmak üzere savaşa muhalefet eden isimler bulunur. Bunlardan biri de Mehmet Nureddin Semin'dir. Yazdığı kimi şiirlerde savaşın yıkıcılığından ve insanlığın barış içinde yaşaması imkânından bahseder. Bu çalışmada Mehmet Nureddin Semin'in söz konusu şiirleri incelenecektir. Böylece savaş edebiyatı içinde göz ardı edilen bir tema olan savaş karşıtlığı hususu, bu örneklerle öne çıkarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Savaş edebiyatı, Türk savaş edebiyatı, Mehmet Nureddin Semin, I. Dünya Savaşı, savaş karşıtlığı

Abstract: Wars, in which states try to solve problems that they cannot solve through diplomatic means, through weapons and violence, have great effects on the lives of societies. In times of war, when many problems such as destruction, migration and poverty arise, human values are turned upside down and human life is easily wasted. While wars are the subject of human sciences such as history and sociology, they are also the subject of literature with the deep traces they leave on people. War literature, which consists of works describing the war period and its aftermath, the front and the rear, has been the subject of all oral and written literary products produced by people since ancient times. However, the concept of war literature is evaluated differently in terms of its boundaries and scope. Relevant works are examined under various titles such as front-line literature, behind-the-front literature, and post-war literature, according to the time they were written, the subjects they touch upon, and their functions. War-themed literary texts, which deal with individual or national heroism, victories and defeats at various stages of history, are sometimes used for propaganda purposes. Thus, individuals called to war are united with the aim of achieving victory against a specific enemy. The wars that gained mass proportions in the 20th century gave birth to a new approach in war literature. Heroic-themed works in which war is romanticized are replaced by the individual dramas and sufferings of unknown ordinary soldiers. This allows an anti-war discourse to gradually develop. Turkish literature has been rich in texts that can be included in war literature since its beginning. In addition to epics, folk tales, instrumental poems, folk songs, and divan literature, post-Tanzimat Turkish literature is also full of various

examples of war literature. The continuous wars of the Ottoman Empire in the 18th and 19th centuries also stimulated the world of literature. In the 20th century, first the Balkan Wars and then World War I, which would result in the disintegration of the state, soon found its response in literature. A corpus of war literature was formed, including lyrical and heroic works as well as propaganda literature encouraged by the administration. The majority of this corpus consists of poems. Anti-war discourse, which can be considered within the scope of war literature, does not develop much due to the influence of censorship. However, there are literary figures who oppose the war, especially Tevfik Fikret. One of them is Mehmet Nureddin Semin. In some of his poems, he talks about the destructiveness of war and the possibility of humanity living in peace. In this study, Mehmet Nureddin Semin's poems in question will be examined. Thus, the issue of anti-war, which is an ignored theme in war literature, will be highlighted with these examples.

Key Words: War literature, Turkish war literature, Mehmet Nureddin Semin, World War I, anti-war attitude

Extended Abstract

The phenomenon of war, which determines human history, is not only the subject of history books and sociological research. Literature also seems to be a field where wars find a place in almost all aspects. Many types of war are discussed in an epic, lyrical and dramatic style, from the narratives of the epic era to the poetry and prose texts of written literature. It is understood that after the 19th century, heroism came to the fore in war literature. In this period when national literatures were formed, war literature also consists of literary works that describe the nation's struggle with the "other" and most of which carry a national romantic sensitivity. In this respect, World War I constitutes a clear threshold in the formation of war literature.

World War I attracts attention as a period in which many and various examples of war literature are given in Turkish literature. In this period when the poetry genre came to the fore, it can be said that a lyrical style was dominant in the texts written. In addition, the structure of poetry that excites its readers makes it one of the main elements of propaganda literature. Thus, an attempt has been made to create an awareness and national sensitivity about the war within the Ottoman society through the poems written with a heroic character.

However, in this period, poems that are opposite the heroic poetry repertoire and contain an anti-war discourse are rarely encountered. The visibility of these texts is not possible due to censorship in the relevant years. After the armistice, the painful consequences of the war are faced. An anti-war discourse also gradually develops on the literary front. The first examples of anti-war poems written in the first quarter of the 20th century are Tevfik Fikret's poems "Fetâvâ-yı Şerife'den Sonra: Sancak-ı Şerif Huzûrunda" and "Harb-i Mukaddes", written in the first years of the war. The criticism of war in these poems is developed against human bloodshed and the use of sublime values such as religion as instruments of such brutality.

Mehmet Nureddin Semin, who can be considered one of Tevfik Fikret's disciples in art and thought, also wrote anti-war poems in the same period and emphasized the brotherhood of people. In the poems "Toprak", "Sadâ-yı Vicdan", "Kılıç", "İyd-i Mâtemîn", "Husûf" in the poet's work named *Mirat-ı Şikeste*, it is argued that the earth is the common homeland of all people, similar to Tevfik Fikret, while national The "motherland" image, which is frequently encountered in literature, is criticized. The shedding of innocent people's blood for the lands that are wanted to be invaded by imperial ideas is condemned. The idea that human history is full of cruelty and blood is one of the main topics discussed in these poems. It can be seen that a dark atmosphere and pain prevailed in the poems written at a time when the war environment pushed people into pessimism. However, while the poet hopes that humanity will escape from this darkness, he pins his hope on the youth.

Mehmet Nureddin Semin, who is closely interested in various types of literature, is a name that adheres to the aesthetics of Edebiyat-ı Cedide in the poems he writes. How much the poet, who clearly attributes the quality of "mentor" to Tevfik Fikret in his poems, followed him in terms of style and what kind of influences he had from him can also be investigated in a comparative manner. However, what makes Nureddin Semin remarkable in terms of literary history is that he gave one of the first examples of anti-war sentiment in Turkish literature in the poems he wrote at a time when World War I made the Ottoman Empire pay heavy prices. The poet, who goes beyond the common heroic discourse seen in the history of war literature, raises the voice of common sense with the value he attaches to human life and dignity.

Giriş

Savaşlar, insanlığın karanlık yüzünü gösteren ve yıkıcı boyutları göz önünde bulundurulduğunda, ardında unutulmaz acılar bırakan katastrofik olaylardır. Sebep olduğu felaketlere rağmen yine de dünya tarihi boyunca savaşın yaşanmadığı bir dönem yok gibidir. Savaşın siyaset sahnesi ve toplumsal hayat üzerindeki büyük etkisi, teorik olarak da ele alınmasını gerektirmiştir. Savaşın ne olduğu, niteliği, stratejileri gibi başlıklar bu incelemelerin temelini oluşturur. Sun Tzu'dan Machiavelli'ye kadar pek çok düşünür, bu konuda araştırmalar yapar, fikir yürütür. Bu incelemelerin önde gelenlerinden bir tanesi Carl von Clausewitz'e aittir. Bu Prusyalı general, *Savaş Üzerine* isimli eserinde savaşı bir düello olarak tarif eder ve savaş denen şiddet eyleminin amacını, düşmanımızın irademize boyun eğmesini sağlamak olarak belirler.¹ İnsanlar küçük topluluklar hâlinde yaşamaya başladıkları andan itibaren ister biyolojik ihtiyaçlar sebebiyle (daha fazla besine ulaşmak vb.) ister ekonomik çatışmalar sebebiyle (ticari anlaşmazlıklar vb.) ister sosyopolitik sebeplerle (bölgeyi ötekinin varlığından korumak vb.) olsun savaşmış ve birbirlerine şiddet uygulamıştır.² Bölgesel veya küresel boyutta gerçekleşen savaşlar, insanoğlunun birbiri üzerinde kurmaya çalıştığı tahakkümün şiddet, yıkım, kan ve gözyaşı içeren sahnelerini teşkil eder. Bu bakımdan çoğu zaman bir kazananı bulunmakla birlikte, aslında her savaş, insanlık için büyük bir kayıptır. Asker veya sivil her insan, savaşın yıkıcı sonuçlarından etkilenir. Cephede ve cephe gerisinde yaşanan dramlar, birbirinin ötekisi sıfatıyla karşı karşıya gelen bütün toplumları acının ortak zemininde buluşturur.

İnsanlık tarihiyle başlayan savaşların hikâyesi 20. yüzyıla birlikte çok daha korkunç bir şekil alır. İlerleyen teknoloji, insanoğlunun sorunlarına barışçıl çözümler bulmasını teşvik edemez. Üretilen modern silahlar, insanlığa vadedilen barışı veya huzuru değil, sadece daha fazla ölümü beraberinde getirir. 1914'te fitili ateşlenen I. Dünya Savaşı, "*dünyanın insan gücünün ve kaynaklarının giderek daha fazlasını yut*"an ilk "*topyekûn savaş*" olması bakımından özellikle dikkati çeker.³ Sadece I. Dünya Savaşı'na katılan askerlere ilişkin rakamlar bile yaşanan kayıpların büyüklüğünü ortaya koyabilir. Savaş boyunca 70 milyondan fazla erkek cepheye gönderilmiştir. Yaşları 15 ile 49 arasında değişen bu erkeklerin 9 milyonu askerlik vazifesi sırasında ölmüştür. İngilizler, sömürgelerinden getirilenlerle birlikte yaklaşık 1 milyon, İtalyanlar 500.000, Avustralyalılar 1,1 milyon, Fransızlar 1,3 milyon, Almanlar 2 milyon askerini savaş sırasında kaybetmiştir.⁴ Osmanlı ordusu ise tespit edilebildiği kadarıyla 325 bin askerini savaş sırasındaki yaralanmalar veya hastalıklar sebebiyle şehit vermiştir.⁵ Kayıp ve firari askerlerle bu rakam milyonu aşmaktadır.⁶

Savaşın sonucu, sivil kayıplar söz konusu olduğunda çok daha dramatiktir. Osmanlı Devleti, bu savaş sırasında en fazla sivil kaybının yaşandığı ülkelerden biridir. Savaşta ve cephe gerisinde yaşanan ölümler, hastalıklara bağlı kayıplar, zorunlu göç ve tehcirler sebebiyle Anadolu'nun demografik yapısında da büyük bir değişim meydana gelir. 12 milyonluk Anadolu nüfusunun 2 milyonu kaybedilmiştir.⁷ Bu sayının 3 milyonu bulduğunu düşünen araştırmacılar da vardır.⁸

¹ Carl von Clausewitz, *On War Volume 1* (Floating Press, 2010), 43-44.

² Pierre Clastres, *Şiddetin Arkeolojisi İlkel Toplumlarda Savaş* (İstanbul, Nora Yay., 2017), 11-40.

³ Jay Winter, Geoffrey Parker, Mary R. Habeck, *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, çev. Tansel Demirel (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2012), 4.

⁴ Geoffrey Parker, *Cambridge Savaş Tarihi*, çev. Füsun Tayanç-Tunç Tayanç (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2014), 342.

⁵ Ercüment Kuran, "Birinci Dünya Savaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi* 6, (İstanbul: TDV Yay, 1996), 199.

⁶ Maurice Larcher, *Büyük Harp'te Türk Harbi Tali Darü'l-harekâtlar ve Harbin Neticesi* 3, çev. Mehmed Nihad, (İstanbul: Matbaa-i Askerî 1927), 138.

⁷ Maurice Larcher, *Büyük Harp'te Türk Harbi Tali Darü'l-harekâtlar ve Harbin Neticesi* 3, 138.

⁸ Mehmet Fatih Baş, "War Losses (Ottoman Empire/Middle East)", in: *1914-1918-online. International Encyclopedia of the First World War*, ed. by Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson, issued by Freie Universität Berlin, Berlin 2017-11-20. DOI: 10.15463/ie1418.11183.

Dünya tarihinde, o zamana kadar görülen en büyük insani kaybın yaşandığı bu savaş, insanlık için bir ibret vesikası olduğu hâlde, daha fazla hâkimiyet, güç ve zenginlik peşindeki devletler yeni savaşlar çıkarmaktan geri durmamıştır. Georges Bataille'in da ifade ettiği gibi "günümüz savaşlarının sonu emperyalizm olmuştur".⁹ II. Dünya Savaşı sırasında savaşın dehşeti Türkiye'nin kapısına yaklaşırken durumu tahlil eden Sabiha Sertel de çıkan savaşların yegâne gayesinin emperyalist devletlerin "mevcudiyetinin kanunlarına uyararak dünyayı veya kıtaları hâkimiyeti altına almak"¹⁰ istemeleri olarak yorumlar. Sertel'e göre var olan savaşların büyük bir kısmı emperyalist devletlerin gayrimüşru hedefleri için açtıkları savaşlardır. Bir diğer kısmı da kimi milletlerin bu tecavüzler karşısında giriştikleri kurtuluş mücadeleleridir. Türk milletinin istiklal mücadelesi gibi.¹¹ Yine de haksız veya haklı gerekçelerle yapılsın, savaşlar 20. yüzyıl boyunca kitleler hâlinde insanların ölümüne, yurtlarını kaybetmelerine ve gayriinsani şartlarda yaşamalarına sebep olmuştur. 20. Yüzyılın ortasına gelindiğinde "harp, bütün insanîyetin hayatında en hâkim ve en şümüllü bir realite"¹² hâline gelir.

Bu yüzyıl insanlık tarihinde kanlı bir sayfa olarak kaydedildiği gibi, görülen o ki 21. yüzyıl da artan şiddet döngüsüyle insanlığa yalnızca yıkım getirmeye adaydır. Yeni yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan kanlı işgaller, insanlığın geleceğine dair korkuları beslemeye devam etmektedir.

1. Savaş Edebiyatı

Ülkelerin kaderi savaşlar aracılığıyla belirlenip kanla yazılır. Çoğunlukla siyaset ve ekonomi kaynaklı sebeplerle çıkan bu savaşların sonuçları, zaferleri ve yenilgileri, krizleri ve çözümleri de tarihçiler tarafından kaydedilir. Savaşlar, sebep oldukları büyük toplumsal değişikliklerle tarihin ve diğer sosyal bilimlerin en önemli malzemeleri hâline gelir. Sosyal bilimlerin somut verilere ve belgelere dayanarak işlediği savaş olgusu, diğer bütün sanat dallarıyla birlikte, özellikle edebiyat için başka açıdan zengin bir kaynak sayılır. Toplu bir şekilde işlenen rakamların arkasında kalan insan hayatlarına yönelen edebiyat, savaşın dramatik yönünü gözler önüne serdiği gibi bazen de propagandaya hizmet edebilir.

Burada "savaş edebiyatı"nın ne olduğu üzerinde durmak gerekir. Eric Auerbach'a göre savaş edebiyatı iki türdür. Bunlardan ilki "zafer duaları, askerleri kahramanlığa teşvik eden şarkılar, düşmanı tahkir eden ve onunla alay eden hicviyeler, muzafferiyeti tazim eden türküler, ilahlara şükran türküleri" gibi örnekleri bulunan savaş dönemine ait lirik savaş edebiyatıdır. En eskileri antik çağlarda görülen bu çeşit metinlere Haçlı seferleri sırasında söylenen şarkılar, Fransızların "Marseilles"i gibi savaş ve hürriyet marşları da dâhil edilebilir. İkinci tür savaş edebiyatı ise sanat değeri daha yüksek olan epik metinlerdir. Homeros'un *İlyada*, Almanların *Nibelungen* destanlarını bunlara örnek olarak veren Auerbach, bu metinlerin, güncel olmamakla birlikte "millî şuuru hazırlamaya ve kuvvetlendirmeye" yardım ettiğini ifade eder. Ayrıca Goethe ve Schiller'in bazı tarihî facialarını, Tolstoy'un *Savaş ve Barış* romanı gibi tarihî romanları da bu türün örnekleri arasında sayar.¹³

Vatan edebiyatından bahsettiği yazısında Birol Emil, tehlike ve buhran dönemlerinde yazılan edebî metinleri değerlendirirken savaş edebiyatını benzer bir çerçevede ele alır. Yazara göre milletin bekası ve istiklali tehlikeye düştüğünde yazılan, vatan sevgisini dile getiren ve milletin her bir ferdine ümit, cesaret aşılayan bu metinler, söz konusu savaş durumu sona

⁹ Georges Bataille, *Edebiyat ve Kötülük*, çev. Ayşegül Sönmezay, (İstanbul: Ayrıntı Yay., 2004), 28.

¹⁰ Sabiha Sertel, "Sabiha Sertel'in Harp ve Sulh (Savaş ve Barış) Üzerine Yazıları", haz. Yıldız Sertel, *Cogito 3* (1995): 81.

¹¹ Sabiha Sertel, "Sabiha Sertel'in Harp ve Sulh (Savaş ve Barış) Üzerine Yazıları", 83.

¹² Halide Edip Adıvar, "İngiliz Edebiyatı ve Harp", *Üniversite Konferansları 1940-1941*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., 1941), 232.

¹³ Erich Auerbach, "Edebiyat ve Harp", *Üniversite Konferansları 1940-1941*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., 221-222).

erdiğinde etkisini yitirir.¹⁴ Buradan hareketle kastedilen metinlerin daha ziyade genel bir kamuoyu oluşturmaya hizmet ettiğini söylemek mümkündür. Emil, ikinci tür vatan edebiyatının “bir milletin coğrafyayı vatan yapan kültür değerlerini, başta dil olmak üzere o milleti yaşatan temel kıymetleri ölümsüz eserlerde ebedileştiren edebiyat”¹⁵ olduğunu ifade etmek suretiyle içinde savaşa dair olan metinlerin de bulunduğu çok daha geniş bir edebiyat bağlamına işaret eder. Bu bağlamda üretilen edebî metinler “millî romantik duyuş tarzı”nı yansıtır. “Milletlerin dilde, kültür, sanat ve edebiyatta kendilerini bulmaları, kendilerine gelmeleri demek”¹⁶ olan millî romantizm millî edebiyatların gelişmesini sağlar. Bu sayede millî diller canlanır, destanlara, köken mitlerine bir dönüş yaşanır, millî kimlikler yüceltilir.

Sadettin Yıldız da savaş edebiyatını “konu ve temalarını harpten ve harp hâlinde alan, harp psikolojisini –hem millî hem ferdî boyutta– etkileyen ve ondan etkilenerek şekillenen; mazi şuuru, kahramanlık duygusu, gelecek kaygısı, vatanseverlik gibi üstün değerleri çeşitli bağlantılar içinde işleyen; cephe ve cephe gerisine dair sıcak gözlemlerle ve günü gününe gelişen değişiklikleri –çoğu zaman ilginç yorumlarla– gözler önüne seren edebiyat” olarak tanımlar. Yıldız, savaş edebiyatını harp öncesi, harp zamanı ve harp sonrası olarak üç ayrı dönemde ele alır. Harp öncesinde yazılan eserlerde toplumun psikolojik olarak savaşa hazır hâle getirilmesi, harp sırasında azim, kararlılık ve cesaret duygusunun teşvik edilmesi, harp sonrasında ise savaşın sonuçlarının değerlendirilmesi söz konusudur. Yazar, bir harp edebiyatından bahsedebilmek için savaş hâlinin güncel olması gerektiğini savunur. “Harp edebiyatı ürünlerinde doğrudan müşahede veya tesirleri yakından takip esas olduğu için, artık tarih olmuş harpleri -sanatkârane geri dönüşlerle- konu edinen eserleri ‘harp konulu roman’, ‘harp konulu şiir’, ‘harp konulu tiyatro’ olarak kabul etmek gerekir” diyen Yıldız, aradan uzun zaman geçtikten sonra bir savaş üzerine yazılan metinlerin bu bakımdan değerlendirme dışı kalması gerektiğini ifade eder. Savaş edebiyatı ürünlerinin hâlin heyecanı içinde yazılmaları sebebiyle genel olarak estetik değer taşımadığını belirten yazara göre savaş dışında yazılan harp konulu tarihî metinlerin çoğu ise sanat kaygısı yüksek, başarılı eserlerdir.¹⁷ Yıldız’ın bu tarifinde “üstün değerler”e atıfta bulunarak idealler ve kahramanlıklar ekseninde sınırlı bir yaklaşımı benimsediği ve Auerbach’tan farklı olarak tarihî olana değil “hâl”e vurgu yaptığı anlaşılmaktadır.

Konuya daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşan M. Kayahan Özgül ise Auerbach, Emil ve Yıldız’dan farklı olarak savaş edebiyatını daha kapsamlı bir şekilde irdeler. Yazar, savaş edebiyatını “askerlik edebiyatı, cephe edebiyatı, cephe gerisi edebiyatı ve savaş sonrası edebiyat (post-war)”¹⁸ olarak dört ana başlık etrafında inceler. Buna göre askerlik edebiyatı, savaş hâlinin dışındaki askerliği, kışla hayatını da kapsayan edebî metinleri ifade eder. Cephe edebiyatı, siper ve siper arkasını; cephe gerisi edebiyatı ise resmî propaganda, esaret ve savaştan etkilenen sivilleri konu edinen eserleri kapsar. Savaş sonrası edebiyatı oluşturan edebî metinlerin özellikle I. ve II. Dünya Savaşları’nın derin etkisine bağlayan yazar, bu etkinin Batı’da Dadaizm, sürrealizm, egzistansiyalizm, Beat kuşağı gibi düşünce ve sanat akımlarını doğurduğunu, bu hareketlerin “savaş şartlarını yaşayan veya yaşananların etkisinde büyüyen nesillerin yaralı, öfkeli, hastalıklı varlıklarını sorgulama ve yeniden inşa etme gayretlerinin ürünü” olduğunu söyler.¹⁹ Bu bakımdan savaş sonrası edebiyata savaş karşıtı temaların da eklendiğini söylemek mümkündür. Bizde güçlü bir savaş edebiyatı bulunmakla birlikte savaş sonrası edebiyatının zayıf olduğunu savunan Özgül, “Harb-i Umumî ve İstiklâl Harbi’nin dul,

¹⁴ Birol Emil, “Vatanın ve İstanbul’un Sesi: Yahya Kemal Beyatlı”, *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler-2* içinde (Ankara: Akçağ Yay., 1997), 232.

¹⁵ Birol Emil, “Vatanın ve İstanbul’un Sesi: Yahya Kemal Beyatlı”, 232.

¹⁶ Nihat Sami Banarlı, “Millî Romantizmin İdrâki”, *Edebiyat Sohbetleri*, (İstanbul: Kubbealtı Yay., 2004), 15.

¹⁷ Sadettin Yıldız, “Harp Edebiyatı Kavramı ve Edebiyatımızda Çanakkale Muharebeleri”. *Çanakkale Zaferi’nin 83. Yıldönümü Panel Bildirileri* içinde (Eskişehir: Etam Matb., 1998), 39-42.

¹⁸ M. Kayahan Özgül, “Harp Edebiyatına Harbî Bir Bakış”, *Türk Harp Edebiyatı Konulu I. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu 1-3 Kasım 2013 / Çankırı Bildiriler* içinde (Ankara: Berikan Yay., 2014), 5-6.

¹⁹ M. Kayahan Özgül, “Harp Edebiyatına Harbî Bir Bakış”, 14.

yetim, sakat, evsiz, geleceksiz bıraktığı nesil bile, bir varoluş problemi yaşamıyor gibidir.” der ve bu durumu Türk milletinin örfüne ve manevi kültürüne bağlar.²⁰ Kayahan Özgül, üstün değerlere vurgu yapılmak suretiyle savaşın romantikleştirildiği metinlerle birlikte harbin toplum üzerindeki olumsuz etkilerini de yansıtan metinleri, propaganda edebiyatının yanında savaş karşıtı edebiyatı da tasnifine dâhil eder. “*Muhayyilesini kullanmaya alışkın olan bir edibin önündeki tek seçenek harp meydanına bakmak değildir; geçmişe ve geleceğe uzanmak, savaşın toplumdaki, fertteki veya şahsen kendindeki yansımaları aramak, tamamen fiktif bir metin oluşturmak, harbin gerçeklerini tersine çevirmek, inkâr etmek veya çarpıtmak, tamamen barışçı bir eser ortaya çıkarmak gibi pek çok seçeneği daha vardır.*” diyen Özgül, böylece savaş söz konusu olduğunda edebiyatçılara bir sınır konulmasına karşı çıkararak, edebiyatın hamasi bir yönü olduğu gibi eleştirel bir yönü olduğuna da dikkatleri çeker.²¹

Tanımı ve kapsamı hakkında farklı görüşlerin olduğu savaş edebiyatı örnekleri, sözlü edebiyat ürünlerinden günümüz yazılı edebiyatlarına kadar her edebî türde görülebilir. Bu bakımdan önceleri çeşitli kahramanları anlatan destanlardan bahsetmek mümkündür. Bu metinlerde savaşın, avcı ve savaşçı olan dönem insanların hayatının doğal bir cephesi olarak yorumlandığı söylenebilir. Kahramanlık, destanlarda görülen savaşçı / alp tiplerinin var olmasının ve ad almasının bir gereğidir.²² İngilizlerin *Beowulf*, Almanların *Nibelungen* ve Finlerin *Kalavela*'sının savaş temalı bölümleri, İranlı şair Firdevsî'nin *Şehnâme*'sindeki savaş ve kahramanlık anlatımları buna dâhil edilebilir. Orta çağa yayılan din kaynaklı savaşların anlatıldığı şövalye hikayelerinde ise şahsî yeteneklerin sergilendiği metinler söz konusudur. Bunlara Haçlı askerlerin yazdığı şarkıları ve marşları da eklemek gerekir. “*Rönesans sonrası edebiyat eserlerinde de zaman zaman savaşa rastlanmakla birlikte, bu ne epiklerdeki, bilmediğimiz halde bizi büyüleyen savaştır, ne de bildiğimiz için bizi dehşete düşüren çağdaş savaş.*”²³ Batı'da 17. ve 18. yüzyıla hâkim olan bu durumun temelinde söz konusu metinlerin halktan kopuk bir şekilde, daha yüksek bir zümreye hitap etmek maksadıyla yazılmış olmaları yatar. Auerbach, Voltaire'in *Henriade*'sini (1723) buna örnek olarak gösterir.²⁴ 19. yüzyıla gelindiğinde ise savaş konulu edebî metinlerde millî kaygılar ve hamasi duygular işlenmeye başlar. Temelinde Fransız Devrimi'nin yattığı millî uyanışın Avrupa'da uyandırdığı etki ile bir yandan millî destanlar derlenirken bir yandan da devletler arası savaşlar millî bir renge bürünerek edebiyata yansır. Nitekim, “*19'uncu asrın harp edebiyatı mücadele eden milletin edebiyatıdır.*”²⁵ Daha önceki yüzyıllarda çoğu aynı sülaleye mensup hanedanların savaşı olarak gerçekleşen ve paralı askerlerin hizmete koşulduğu taht mücadeleleri halk için büyük bir anlam ifade etmez. Oysa devrimden sonra gelişen milletleşme süreci sayesinde millî ordular kurulmuş ve millî çıkarlar için savaşılır olmuştur. Fedakârlık bir kral ya da hanedan için değil millet için istenmektedir. Bu dönemin savaşlarını “*olağandışı kılan şey, öldürülmelerine izin verdiği insan sayısının emsalsizliği değil, ne kadar çok sayıda insanı canlarını vermeye ikna edebildiğidir.*”²⁶ diyen Benedict Anderson'un işaret ettiği gibi, yaşanan büyük can kayıplarına rağmen milletler kendi kaderlerini çizme iradesiyle savaş alanlarını doldurur. Edebiyatta da savaş, millî romantik bir bakışla işlenir ve eserler kolektif bir şuur etrafında oluşturulur. Alman yazar Schiller'in *Orleans Bakiresi* (1801), *Wilhelm Tell* (1803-1804) adlı dramatik eserleri; İngiliz edebiyatçı Walter Scott'un *Waverly* (1814) romanı ve savaş tasvirleri içeren şiirleri, Zola'nın *Yıkılış* (*La Débacle*, 1892) romanı da bu türden sayılabilir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ise edebiyatın savaşa bakışında bazı değişimler yaşanır. Savaşla birlikte savaş edebiyatının hemen her çeşidine ait örneklerin oluşturduğu zengin bir edebiyatın Batı'da da oluştuğu görülür. Bu geniş külliyyatın

²⁰ M. Kayahan Özgül, “Harp Edebiyatına Harbi Bir Bakış”, 15.

²¹ M. Kayahan Özgül, “Harp Edebiyatına Harbi Bir Bakış”, 18.

²² Mehmet Kaplan, “Yenisey Mezar Taşları”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*, (İstanbul: Dergâh Yay., 2005), 29.

²³ Murat Belge, “Savaş ve Edebiyat”, *Milliyet Sanat* 10 (1980): 2.

²⁴ Erich Auerbach, “Edebiyat ve Harp”, *Üniversite Konferansları 1940-1941*, 222.

²⁵ Erich Auerbach, “Edebiyat ve Harp”, *Üniversite Konferansları 1940-1941*, 225.

²⁶ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (İstanbul: İletişim Yay., 1995), 161.

oluşmasında millî romantik duyuşun ve propaganda faaliyetlerinin payları büyüktür. Bununla birlikte savaşın cephe gerisindeki sivilleri de kapsadığı böyle bir dönemde can kayıpları, yurdundan olma ve yoklukla mücadele gibi durumların yarattığı travmalar hem savaş sırasında hem de sonrasında edebiyatı etkisi altına alacaktır. Auerbach'ın tespitiyle “*İsmarlama yahut da esasen çok basit olan geçici ihtirasların meydana getirdiği birkaç piyes müstesna 1914-1918 harbinin edebiyatı harpten sonra meydana gelmiş bir edebiyattır.*” ve idealist kahramanlık hikâyelerini değil savaşın ıstıraplarını anlatır.²⁷ Alman yazar Erich Maria Remarque'ın *Garp Cephesinde Yani Bir Şey Yok (Im Westen nichts Neues, 1929)* romanı savaşın korkunç yüzünü gerçekçi bir şekilde anlatarak savaş sonrası (post-war) edebiyatın önemli örneklerinden biri olur. Böylece, dünya tarihinde ilk kez bu boyutta yaşanan asker ve sivil kayıplarının ardından, kahramanlık hikâyeleriyle bir bakıma “estetize”²⁸ edilen savaş imgesinin yanında ürpertici gerçekliğin de dile getirilmeye başlandığı görülür. Edebiyat ve düşünce dünyasını derinden etkileyen bu savaş sırasında ve sonrasında ortaya konan eserlerin savaş karşıtı söylemi yaygınlaştırdığı söylenebilir.

2. Türk Savaş Edebiyatı Üzerine

Türk edebiyatı içinde müstakil bir savaş edebiyatının var olup olmadığı zaman zaman tartışılmış, edebiyat dünyası bu konuda birbirinden farklı yaklaşımları benimsemiştir.²⁹ Bu bölümde konuya dâhil olmuş edebiyatçıların görüşlerine değinmek faydalı olacaktır. Türk edebiyatında savaş edebiyatı üzerine yapılan değerlendirmeler, Osmanlı Devleti için feci sonuçlar doğuran Balkan Savaşları sırasında kendini gösterir. Bu bakımdan Yakup Kadri'nin *Rûbab* mecmuasında yayımlanan “Edebiyatımız Niçin Vatanperverane Asardan Mahrumdur”³⁰ başlıklı yazısı dikkat çekicidir. Yazı boyunca sorusunun cevabını arayan Yakup Kadri, yaklaşık iki yüzyıldır yaşanan düşman saldırıları karşısında vatanperver bir edebiyatın doğmayışını iki sebebe bağlar. Bunlardan biri edebiyatın İstanbul'dan çıkamayışındır. Bir diğer sebebi de Türk edebiyatının önce Acem, sonra Frenk etkisine girerek millî bir görünüme kavuşamamasıdır. Namık Kemal'in başlattığı vatan edebiyatının devamı getirilememiştir. Oysa Fransızlar, Alman tehlikesi karşısında edebiyatlarına “*yeni bir şekl-i millî, yeni bir reng-i zindegi*”³¹ vermişlerdir. Yakup Kadri'nin burada dile getirdiği durumlar göz önüne alındığında Türk edebiyatının taklitçilikten sıyrılıp millî bir kimliğe kavuşmasını istediği anlaşılmaktadır.

Şahabettin Süleyman da benzeri bir eleştiri getirdiği yazısında ilave olarak Balkan Savaşı sırasında gazete ve dergilerde yayımlanan edebî metinlerin çoğunun “*heyecan-ı bedii*”den yoksun; kelime ve vezin yoluyla bir başarı yakalamaya çalışan başarısız eserler olduğunu savunur. Türk milletinin geçmişte yaşadığı 93 Harbi'ni, Rusların Ayastefanos'a kadar gelişini çabuk unuttuğunu, vatan için duyduğu sevgi ve kin duygularında bir istikrar gösteremediğini düşünen yazar, düşmanlarımızın samimi heyecanla yazdığı eserlerin bizde dahi heyecan uyandırdığını söyler. Ona göre vatanperver edebiyattan önce, millî kini ve aşkı öğrenmelidir.³² Şahabettin Süleyman'ın bu yazısıyla biçim endişesinden önce millî bir duygunun var olması lüzumuna vurgu yaptığı söylenebilir.

Şehbal mecmuasında Nazmi Ziya imzasıyla çıkan “Sanayi-i Nefise ve Harp” başlıklı yazı da savaşın insanlığın acı ve değişmez bir gerçeği olduğunu vurgulayarak başlar. Yazar insanlığın medeniyet olarak ilerledikçe ihtirasının da arttığı görüşündedir. Bu yüzden savaş “*beşeriyetin en elim bir ihtiyacı*”dır ve “*Sulh-ı umumi daima bir hayal-i hamdan ibaret*

²⁷ Erich Auerbach, “Edebiyat ve Harp”, *Üniversite Konferansları 1940-1941*, 230.

²⁸ Murat Belge, “Savaşa Direnen Sanat”, *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, (İstanbul: İletişim Yay., 2009), 402.

²⁹ Balkan Savaşı sırasında başlayan ve II. Dünya Savaşı yıllarında yeniden canlanan savaş edebiyatı tartışmaları hakkında kapsamlı bir inceleme için bkz. Hasan Ulucutsoy, “Türk Basınında Savaş Edebiyatı Tartışmaları (1913-1941)”, *Turkish Studies Language / Literature* 13/28 (2018): 1023-1040.

³⁰ Yakup Kadri, “Edebiyatımız Niçin Vatanperverane Âsardan Mahrumdur”, *Rûbab* II/49 (28 Şubat 1328): 86-89.

³¹ Yakup Kadri, “Edebiyatımız Niçin Vatanperverane Âsardan Mahrumdur”, *Rûbab* II/49, 88.

³² Süleyman Şahabettin, “Vatanperverâne Manzumat”, *Büyük Duygu* 7, 1331: 99-100.

kalacaktır.”³³ Dünya sahnesinde muteber bir mevkide bulunmak isteyen her millet, güçlü olmak zorundadır. Nazmi Ziya “*Hak daima kavinindir.*”³⁴ diyerek siyasetin temel bir ilkesini de ortaya koyar. Güç ve kudret isteğinin giderek arttığı yirminci yüzyılda binlerce genç siperlere sürülmektedir. Yazar, haklı ya da haksız girişilen silahlı mücadeleler olduğu sürece vatana ve milletine büyük bir sevgiyle bağlı fertler yetiştirmenin zaruretinden bahseder. Mutlu bir geleceği inşa edecek millî terbiyenin temelini “*mefahir-i maziyye*” olarak tanımlayan yazar, bunun için mimariden musikiye, resimden edebiyata bütün sanatlara başvurulması gerektiğini söyler. Buna göre tarihî kahramanlıkları, savaşları anlatan eserler aracılığıyla toplumda millî bir his ve heyecan uyandırmak mümkün olacaktır.³⁵ Nazmi Ziya’nın Fransa ve Almanya örneklerini verdiği yazısında bahsettiği mefahir-i maziyye tam olarak tarihî romantizmdir. Yazarın da işaret ettiği üzere, belgeler aracılığıyla anlatılan ve yalnızca ilgisine hitap eden tarih bilimine karşılık olarak tarihî romantizm, milletin şanlı veya felaketsiz günlerinin işlendiği eserlerde ortaya çıkarak kolektif şuuru besler.

I. Dünya Savaşı sırasında *Servet-i Fünun* dergisindeki “Harp ve Edebiyat” başlıklı yazısıyla Ahmet Hidayet, bizde gerçek bir savaş edebiyatı olmadığını savunur. Kadim Mısır’dan itibaren bütün milletlerin hamasi metinleri bulunmaktadır. Devrin Fransız, Alman ve Rus edebiyatları da savaş edebiyatının unutulmaz örnekleriyle doludur. “*Maatteessüf bizim edebiyatımızda, böyle büyük simalar yetişmediğinden midir, nedendir en çok harp eden bir millet olduğumuz hâlde, para mukabilinde padişahlara takdim edilen kasaid-i tebrikiyeden maada, harbe ait bir satır yazımız bile yoktur.*”³⁶ Yazar, savaşı “*sanat ve edebiyatın azamet ü saltanatına bir vesile olarak telakki*” ettiğini söyleyerek yazısını tamamlar. Buna göre Ahmet Hidayet’in savaş dönemlerinde yaşanan yüksek heyecanın edebiyatta gösterilmesi gerektiğini, millet edebiyatlarının bu şekilde yükseleceğini düşündüğü görülür.

Ahmet Refik, savaş sırasında çıkarılan *Harp Mecmuası*’ndaki yazısında ise Ahmet Hidayet’ten farklı olarak eski edebiyatın yüksek hamasi bir nitelik taşıdığını ifade eder. “*Osmanlı harsı en ziyade harp üzerine müessesdir.*”³⁷ diyen yazar, Nedim, Nef’î, Bakî, Rahimî gibi isimleri örnek olarak verir.³⁸ Bir milletin cephelerde varlığını korumaya çalıştığı sırada edebiyatın da onun ruhunun derinliklerinde bir akis uyandırması gerektiği hususu, yazının temelini oluşturmaktadır.

I. Dünya Savaşı hezimetinden sonra Süleyman Nazif de “Harp ve Edebiyat” başlıklı iki yazı kaleme alır. Bu yazılardan ilkinde yaşanan yıkılışın ve parçalanmış devletin matemini tutmak gerektiğine vurgu yapan yazar, bunu bir “*mukaddes borç*” olarak değerlendirir.³⁹ Nazif, diğer yazısında nice canların kurban verildiği bu büyük savaşta diğer milletler yüksek edebî eserler vücuda getirmişken bizde böyle bir durumun gerçekleşmediğini belirtir. Dönemin yayın organlarını eleştirdiği gibi hükümetin siparişiyle şiir yazarları da maddi kazanç peşinde koşmakla itham eder. “*Biz bu harpte gençliğimizi, edebiyatımızı, ahlak ve maneviyatımızı da herc ü merc ettik.*”⁴⁰ diyerek oldukça karamsar bir tutum sergiler. Buradan hareketle Süleyman Nazif’in propaganda amaçlı yazılmış, yüksek bir şuur ve heyecandan yoksun edebiyat ürünlerine karşı olduğu anlaşılmaktadır.

Savaş sonrası psikolojisini yansıtan “Harp ve Edebiyat” başlıklı yazısıyla Yakup Kadri, gerçek edebiyatın savaş dönemlerinde sustuğunu düşünür. Ona göre edebiyatın hamaset gücünü gösteren bir metin de yazılamamıştır. Yakup Kadri’ye göre “*bu asır yalnız edebiyat cihetinden*

³³ Nazmi Ziya, “Sanayi-i Nefise ve Harp”, *Şehbal* 78, 1329: 118.

³⁴ Nazmi Ziya, “Sanayi-i Nefise ve Harp”, *Şehbal* 78, 118.

³⁵ Nazmi Ziya, “Sanayi-i Nefise ve Harp”, *Şehbal* 78, 118-119.

³⁶ Ahmet Hidayet, “Harp ve Edebiyat”, *Servet-i Fünun* 1215, 1330: 292.

³⁷ Ahmet Refik, “Harp Edebiyatı ve Eski Şairlerimiz”, *Harp Mecmuası* 21, 1333: 327.

³⁸ Ahmet Refik, “Harp Edebiyatı ve Eski Şairlerimiz”, *Harp Mecmuası* 21, 1333: 327-328.

³⁹ Süleyman Nazif, “Harp ve Edebiyat”, *Hadisat* 72, 1335a: 1.

⁴⁰ Süleyman Nazif, “Harp ve Edebiyat”, *Hadisat* 152, 1335b: 1.

değil, her cihetten düşkün ve diğer asırlara nisbeten en adi, en küçük, en fakir asırlardandır (...) Evet, bu asırda ne büyük şair ne büyük bir alim var, fakat pek çok büyük tacirler ve hadsiz hesapsız büyük zenginler var. Yaşayan onlar, boğuşan onlardır.”⁴¹ Dünya savaşı da sermaye sahiplerini daha çok zengin etmek için gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple, birilerinin menfaati için kitlelerin boş yere kanının döküldüğü böylesi bir savaşta edebiyat dünyasının hissizleşmesi tabiidir. “Destanları doğuran harpler değil, harpleri doğuran destanlardır.”⁴² diyen yazara göre bu savaştan bir epik edebiyat doğmasını beklemek yanlıştır. Yakup Kadri gelecekte ümidini kesmiş gözükür. O, savaşın yitirdiği insanî değerler dünyasından şiir veya güzel sanatların doğmayacağı kanaatinde.

Daha sonraki yıllarda bu konuda yazılar kaleme alan bir isim de Peyami Safa olur. “Harp ve Edebiyat” başlıklı yazısında, savaşın heyecanı yazılmış şiirleri destancılara bırakarak gerçek edebiyatı bundan ayırmak gerektiğini savunur. Safa’ya göre “kendiliğinden olgunlaşıp ta şuurumuza gelmeyen hisleri zorla uyandırarak zihni bir tertibe sokmak, zorla bir harp şiiri veya romanı yapmak ismarlama ve sun’i bir şey olur.”⁴³ Edebiyatçının içinde yavaş yavaş gelişen tesirler, “bir eserde, bambaşka suretler ve timsaller altında da çıkabilir yahut seneler içinde, bir san’atkârın muhtelif eserlerinde, parça parça, bu harp intihalarına tesadüf edilir.”⁴⁴ diyen yazar, bizim edebiyatımızda böyle pek çok parça bulunduğunu ifade eder. Zorlama edebiyata karşı çıkan Peyami Safa, II. Dünya Savaşı yıllarında yayımladığı “Bizim Harp Edebiyatımız” başlıklı yazısında ise bizde savaş edebiyatının “tamtakır”⁴⁵ olduğu kanaatine ulaşır. Bunun sebebinin edebiyatçıların cepheye gitmemesi olduğunu iddia eden yazar, hükümet tarafından eser üretmek üzere cepheye götürülenlerin de yüksek bir edebiyat oluşturmadığı düşüncesindedir. Peyami Safa savaş edebiyatı içinde bir de “askerî savaş edebiyatı” olduğundan bahisle, cephedeki askerlerin intiba ve hatıralarından oluşan bu tip eserlerin de Türk edebiyatında kuvvetli olmadığını söyler.⁴⁶ Bu yazılanlara bakılarak Safa’nın, iyi bir savaş edebiyatı için savaşın bizzat deneyimlenmesini şart koştuğu sonucuna varılır.

II. Dünya Savaşı sırasında savaş ve edebiyat üzerine Halit Fahri Ozansoy da bir yazı kaleme alır. Savaş ilanının ertesinde yayımlanan “Harb ve Edebiyat” başlıklı bu yazıda Ozansoy, I. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan “harp sonu edebiyatı”nın herkeste iyimserlik uyandırdığını ve insanlığın bir daha böyle büyük bir savaşa kalkışmayacağını zannedildiğini söyler. Fransız Roland Dorgeles’in *Tahtadan Salipler* ve Alman Erich Maria Remarque’ın *Garp Cephesinde Sükûn Var* isimli romanlarını savaş sonu edebiyatının önde gelen örnekleri olarak dile getirir. Bu eserler, cephelede yaşanan acıyı ortaya koyarak insanlarda savaş karşıtlığını uyandırmıştır. Oysa çok geçmeden yaşanan gelişmeler, daha büyük bir yıkımın habercisi olmuştur. Halit Fahri, bu savaşın da edebiyata bir şekilde yansıtacağını düşünür. Bunun büyük bir “infialin aksi” olacağını söyleyen yazar, düşünce ve sanat dünyasında bir manevi bunalımın yaşanıp yaşanmayacağını merak eder.⁴⁷ Ozansoy’un bu yazısında edebiyatta savaş karşıtlığına vurgu yapması dikkate değer bir tutumdur.

Sadri Ertem ise “Harp ve Edebiyat” başlıklı yazısında savaş ve barış zamanlarının edebiyatlarının birbirinden farklı olacağını belirtir. Yazara göre savaş dönemleri, fikirden çok anın heyecanını taşır ve bu da edebiyatta aşırılık ve taassup olarak karşılık bulur. I. Dünya Savaşı’na kadar daha çok romantik bir bakışla yazılan savaş konulu metinlere “büyük harpten sonra harbin mahiyeti ve siperdeki neferin ferdi psikolojisi” de eklenir. Ertem de II. Dünya Savaşı’nın getireceği yeni psikolojiyi ve bunun edebiyattaki görünümünü merak etmektedir.

⁴¹ Y. K. (Yakup Kadri), “Harp ve Edebiyat”, *İkdam* 8171, 10 Teşrinisani 1335: 2.

⁴² Y. K. (Yakup Kadri), “Harp ve Edebiyat”, *İkdam* 8171, 2.

⁴³ Peyami Safa, “Harp ve Edebiyat”, *Hareket* 27, 1929: 2.

⁴⁴ Peyami Safa, “Harp ve Edebiyat”, *Hareket* 27, 2.

⁴⁵ Peyami Safa, “Bizim Harp Edebiyatımız”, *Sanat, Edebiyat, Tenkit*, (İstanbul: Ötügen Neşriyat), 116.

⁴⁶ Peyami Safa, “Bizim Harp Edebiyatımız”, *Sanat, Edebiyat, Tenkit*, 117.

⁴⁷ Halit Fahri Ozansoy, “Harb ve Edebiyat”, *Son Posta* 3289, 24 Eylül 1939: 5.

Anlaşılan, bu yeni ve büyük savaşın insanlıktan ne götüreceği, hangi değerleri alt üst edeceği soruları dönemin edebiyatçıların tabii olarak düşündürmüştür.

Savaş edebiyatı bahsinde kaleme alınan bu yazılarda kimi edebiyatçılar Türk savaş edebiyatının var olmadığını, kimi de zengin bir savaş edebiyatımızın bulunduğu görüşünü savunur. Mevcut tartışmalar değerlendirildiğinde, dünyada olduğu gibi Türk edebiyatında da bir savaş edebiyatından söz etmek mümkündür.⁴⁸ Türk savaş edebiyatının ilk örneklerine İslamiyet öncesi devirdeki destan metinlerinde rastlanır. Saka Türklerinin Makedonlarla yaptığı savaşları anlatan *Şu Destanı*, Göktürklerin düşmanlarınca hile yoluyla bozguna uğratılıp bir dağa sığınmalarını ve yeniden güçlenmelerini anlatan *Ergenekon Destanı* buna örnek olarak verilebilir. *Divanü Lügâti't-Türk*'te de yer alan "Alp Er Tunga sagusu" da *Şehnâme*'de Afrasiyab olarak anılan bu Saka hükümdarının savaşta öldürülmesi üzerine söylenmiş bir ağıttır.⁴⁹ Türk destanları Germen veya Fin destanları gibi tek ve bütün bir yapı arz etmez. Onun yerine parça parça pek çok destanın varlığı tespit edilmiştir.⁵⁰

Savaşçı bir millet olan Türklerin İslamiyet'i kabulüyle, savaş edebiyatı ürünleri de gaza, şehitlik, cihat gibi kavramlarla zenginleşir. Bu dönemde Müslüman Türklerin Hristiyanlarla savaşlarını ve fütihat hareketlerini anlatan Battalnâmeler, Danişmendnâmeler, Saltuknâmeler gibi destanlar söylenmiştir. Destandan halk hikâyesine geçişin örneği sayılan Dede Korkut Hikâyeleri de yaklaşık olarak 15. yüzyılda söylenmiş, Türk savaş düzeni ve savaş aletleri hakkında bilgi edinilebilecek metinlerdir. *Hz. Ali Cenklere*, *Hz. Hamza Cenklere* gibi halk hikâyeleri ise olağanüstü motiflerle bezeli, masal havası taşıyan metinlerdir. Bununla birlikte Anadolu'da yüzlerce yıl anlatılıp dinlenmiştir. Gazavatnâmeler de 15. yüzyıl itibarıyla Türk savaş edebiyatının önde gelen örnekleridir. Padişahların seferleri üzerine yazılanlar olduğu gibi (*Süleymannâme*, *Selinnâme*), ünlü komutanların savaşlarını odağa alanları (*Barbaros Hayrettin Paşa* için yazılanlar) da vardır. Yahut da sadece bir sefer etrafında teşekkül eden *Mohaçnâme* gibi metinlere de rastlanır. Gazavatnâmeler Yunan Harbi'ne kadar yazılmaya devam etmiştir. Ordunun galibiyetini anlatan bu manzum eserler, mağlubiyetlerin peş peşe geldiği dönemlerde artık yazılmaz olur. Savaş edebiyatı kapsamında değerlendirilebilecek diğer edebî ürünler arasında yeniçerileri gazaya teşvik etmek üzere söylenen mehter marşlarını ve gülbankleri de saymak mümkündür. Divan edebiyatının kaside, mesnevi, gazel gibi türlerinde de savaş edebiyatı örneklerine rastlanır.⁵¹

Anonim halk şiirleri, türküleri ise savaşın kahramanlık sahnelerini olduğu kadar savaş sonrası yaşanan acıları da anlatması bakımından son derece önemli metinlerdir. "*Özellikle muhacirler tarafından söylenen göç destanları, sıla hasretini ifade eden türküler, kayıplar için yakılan ağıtlar*"⁵² savaş edebiyatı bağlamında büyük bir yekûn oluşturur.

Savaşın edebiyata büyük bir samimiyet ve canlılıkla yansıdığı alanlardan biriye kahramanlık türküleri ve destanlardır. Koşma şekline benzeyen bu şiirlerde sefere katılan askerlerin yiğitlikleri ve gaza tutkuları dillendirilir. 16. yüzyıldan itibaren tespit edilebilen bu şiirlerin ilk örnekleri "*Tunus ve Cezayir'de deniz savaşlarına ait destanlar ve türküler terennüm eden Garb Ocakları'na mensup saz şairleri*"ne aittir.⁵³ 17. yüzyılda da Kâtibî, Kayıkçı Kul Mustafa, Seyyahî, Demircioğlu, Âşık Hasan gibi âşıkların savaş ve kahramanlık şiirleri söylediği bilinmektedir. 18. yüzyılda Ruslarla girişilen savaşları anlatan Âşık Ruhî'nin "Pрут

⁴⁸ Türk edebiyatında savaşın yerini Sadri Ertem, Yakup Kadri, Süleyman Nazif ve Halide Edip gibi yazarların görüşleri etrafında inceleyen detaylı bir çalışma için bkz. Harun Duman, "Savaş Edebiyatı", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 58/1, (2018), 99-110.

⁴⁹ Harun Duman, *Türk Savaş Edebiyatı*, (İstanbul: Duyap Yay., 2019), 17-19.

⁵⁰ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1*, (İstanbul: MEB Yay., 1983a), 11.

⁵¹ Harun Duman, *Türk Savaş Edebiyatı*, 27-35.

⁵² M. Kayahan Özgül, "Harp Edebiyatına Harbî Bir Bakış", 5.

⁵³ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 632-633.

Destanı”, Âşık Mustafa'nın “Moskof Destanı” ve 19. yüzyılda Surûrî'nin “yürüdü” redifli destanı ile Hayâlî'nin “Silistre Destanı” önde gelen âşık şiirleridir.⁵⁴

18. yüzyıl itibarıyla sık sık savaşmak mecburiyetinde kalan Osmanlı Devleti, bir yandan milliyetçiliğin de yükselmesiyle ayrılıkçı isyanlarla mücadele etmek zorunda kalır. İmparatorluğun geniş sınırları yavaş yavaş küçülürken özellikle 19. yüzyıl boyunca gerçekleşen Rus ve Yunan savaşları Türk edebiyatında büyük yankı uyandırır. Özellikle Kırım Savaşı (1853-1856) edebiyatımızda bir dönüm noktası teşkil eder. Bu savaştan itibaren vatan edebiyatı örnekleri artar. Savaş sırasında yazılan halk şiirlerinin yanında vatan konulu manzumeler ve gazeller de kaleme alınır. Özgül'e göre Kırım Savaşı'na kadar taşra dışında rastlanmayan vatansever tutum, ilk kez İstanbul'daki edebiyat ortamında görülmeye başlanır.⁵⁵ Yusuf Halis Efendi'nin söz konusu savaş sebebiyle yazdığı ve Türk edebiyatında ilk kez vatan sevgisini, devletle millete bağlılığı öven lirik “vatan” redifli kasidesi ile Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* adlı oyunu buna iyi birer örnektir.⁵⁶

20. yüzyılın başlarında ise Osmanlı Devleti önce Trablusgarp ardından da Balkan Savaşları ile çok büyük bir sarsıntı geçirir.⁵⁷ Dönemin gazete ve dergilerinde yer alan şiir ve hikâyeler, yayımlanan savaş konulu romanlar, aynı yılları nispeten barış içinde geçiren Avrupa edebiyatlarına kıyasla daha zengin bir savaş edebiyatı külliyatı meydana getirir.⁵⁸

I. Dünya Savaşı çerçevesinde ise Batı edebiyatlarında olduğu gibi Türk edebiyatında da yoğun bir faaliyet görmek mümkündür. Destanlar, türküler gibi halk edebiyatı ürünlerinin yanı sıra şiir, hikâye ve romanlar yazılarak askerlerin kahramanlıkları, savaşın safhaları, ordunun çarpıştığı Çanakkale, Galiçya, Kafkas gibi cephelerde yaşananlar ele alınır. Mehmet Emin, Mehmet Âkif, Enis Behiç, Ali Ekrem gibi pek çok edebiyatçının coşkulu, duygusal, hamasi metinler yazdığı görülür.

Dönemin savaş edebiyatında şiir türünün ağırlığından bahsedilebilir. Savaşta edebiyatın propaganda işlevi üzerine çalışan Erol Köroğlu'nun: “*Yeni lisan, hece vezni-aruz vezni, toplumcu-bireyci vb. gibi pek çok edebî kavgaın temel referans noktası şiirdir; bu edebî kavgalarda saf tutanların önemli bir kısmı da şairlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla, Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki millî kimlik inşası sürecinin en önemli ve kendine özgü kurallara sahip tanıklarından biri dönem boyunca şiir alanında yaşanan gelişmelerdir.*”⁵⁹ tespiti bu bakımdan değerlidir. Millî edebiyatın da geliştiği bu dönemde şiir türünde verilen eserlerle hem bir millî kimlik oluşturma gayesi güdülmüş hem de savaş zamanında şiirin kısa ama etkili ifade gücünden faydalanılarak toplumda vatanseverlik, heyecan ve ümit duyguları yaratılmak

⁵⁴ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 2*, (İstanbul: MEB Yay., 1983b), 703-714, 848-851.

⁵⁵ M. Kayahan Özgül, “Divan Yolu'ndan Pera'ya Selametle”. *Hece Dergisi-Türk Şiir Özel Sayısı* 53-54-55, 2001: 60.

⁵⁶ Edebiyat ve askerliği vatana hizmet etmenin iki yolu olarak değerlendiren Nâmık Kemal, Osmanlı ve İslam tarihi kahramanları üzerine yazdığı eserlerle, *Cezmi* romanı, *Celelaeddin Harzemşah*, *Âkif Bey* gibi oyunları ve elbette hamasi şiirleriyle Türk savaş edebiyatının da önemli örneklerini vermiştir. Ömer Faruk Akün, “Nâmık Kemal”. *TDV İslam Ansiklopedisi* 32, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2006), 361-378.

⁵⁷ Özellikle daha önceleri askerlikten muaf tutulan İstanbul halkının Balkan Savaşı ile orduya çağırılması, edebiyatın merkezi olan İstanbul'un savaşı bizatihi tecrübe etmesi demektir. Kayahan Özgül, bu travmatik tecrübe sayesinde edebiyatın çehresinin değiştiği kanaatindedir: “Taşradaki harp edebiyatının dert edindiği meselelerden hiç değilse bir kısmının İstanbul'un seçkin edebiyatına da sıçrayışı -muhtemelen ilk defa- bu tarihlerde görülür. Millî edebiyat cereyanının bir furyaya dönüşmesi ile İstanbullu gençlerin silah altına alınması arasındaki münasebet ayrıca çalışılmağa değerdir.” M. Kayahan Özgül, “Harp Edebiyatına Harbî Bir Bakış”, 4.

⁵⁸ Halûk Harun Duman-Salih Koralp Güreşir, “Yeni Türk Edebiyatı'nın Kaynakları: Savaş ve Edebiyat”. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 4/1-1 (2009): 31-35. Ayrıca dönem edebiyatı hakkında yapılan tezler de okura bu konu hakkında yeterli fikir verecektir: Cafer Şen, “1897 Osmanlı-Yunan Muharebesi'nin Türk Edebiyatındaki Akisleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi), 1997; Nurcan Uçak, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Türk Edebiyatındaki Akisleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi), 1997. Harun Duman, “Balkan Savaşı Edebiyatımız”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi), 1991.

⁵⁹ Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918: Propagandanan Millî Kimlik İnşasına (1914-1918)* (İstanbul: İletişim Yay., 2010), 262-263.

istenmiştir. Devletin birden fazla cephede savaştığı, alınan yenilgilerle ülke geleceğinin tehlikeye düştüğü, savaşın şiddet ve dehşetinin cephe gerisinde derinden hissedildiği bu dönemde yazılan şiirlerin çoğu din ve millet için kahramanlık çağrısı yapan, lirik metinler olarak millî romantik duyarlılığı yansıtır niteliktedir.

3. I. Dünya Savaşı'nda Savaş Karşısı Söylem

Savaş propagandasına eşlik eden ve İttihat ve Terakki yönetimince de teşvik edilen hamasi metinlerin yanı sıra az da olsa savaş karşıtı söylemleriyle dikkati çekenlerin de yazıldığı söylenebilir. Fakat bunların mevcut savaş şartları ve toplumsal heyecan içerisinde pek görünür olmadığı anlaşılmaktadır. Köroğlu bu durumu “*Savaş yıllarında milliyetçi ve propagandif bir ortamda gerçekleştirilen edebî üretim belirli noktaları öne çıkarır ve işlerken, bunlarla çelişen, uyumsuz ve rahatsız edici bazı parçaları dışarıda bırakır.*” cümlesiyle yorumlar.⁶⁰ Ayrıca savaşın başlamasından kısa süre sonra yürürlüğe giren basın sansürü de edebiyat alanında savaşı eleştiren bir sesin yükselmesini engeller.⁶¹ İttihat ve Terakki'nin açıklamalarından ve bu doğrultuda kaleme alınan şiir ve yazılardan başka bir şeyin dönemin basınında görülmesi mümkün olmaz. Zaten gazete ve dergilerin pek çoğu da maddi sıkıntılar ve kâğıt yokluğu gibi sebeplerle kapanmıştır. Ancak savaşın son zamanlarında ekonomik sıkıntılardan bahsedebilir olmuş, Batı dünyasıyla birlikte Osmanlı basını da “barış” istemeye başlamıştır.⁶² Dört yıl kadar uzun bir süre devam eden dünya savaşının hemen herkeste yarattığı bıkkınlık, sansürün gevşemesiyle birlikte gazete sütunlarında da kendine yer bulur. Sözgelimi Refik Halit, “Harp Zengini” başlıklı yazısıyla halk fakirleşirken zenginleşen “*asalaklar*”dan bahseder ve bunlardan kurtulmanın tek yolunun barış olduğunu vurgular. Bununla birlikte yazıdan alınanlarca Talat Paşa'ya şikâyet edilen yazar, yeniden sürgüne gönderilmekten Ziya Gökalp'ın aracılığıyla kurtulur. Mütarekeye kadar bu çeşit yazılarla halktaki savaş karşıtlığını dile getirmeye devam eden Refik Halit, İttihat ve Terakki yönetimi yurdu terk ettikten sonra kalemini sertleştirir.⁶³

Bir diğer savaş muhalifinin de Cenap Şahabettin olduğu söylenebilir. Savaş sırasında Galiçya Cephesi'ndeki askerlere hitaben yazdığı lirik mektubunda “*toprağın altında veya üstünde siz bir hazîne-i faziletsiniz. Biz sizi ehrâm-ı hamîyyetin zirvesinde görüyoruz. Yükseliniz ve yükseliniz. Osmanlı ordusu için şevâhik-i şeref nâmütenahidir...*”⁶⁴ diyerek askerleri yücelten yazar, daha sonra kaleme aldığı yazılarında savaş karşıtı bir tavır sergiler. Babası Plevne'de şehit düşen yazarın, savaşı hangi sebeple olursa olsun milyonlarca insanın ölümüne sebep olan bir cinayet olarak yorumladığı görülür. Büyük Savaş üzerine kaleme aldığı kimi yazılarında milletin harbe isteyerek girmediğini söyleyen yazar, ayrıca cihat fetvası veren makamları da eleştirir ve Hristiyanlarla ittifak kuran İslam unsurlarının cihattan bahsetmesini doğru bulmaz.⁶⁵

Şiir dünyasında da muhalif sesler pek yok gibidir. Savaş karşıtı söylemi dile getiren şiirlerin akla gelebilecek ilk örnekleri, Tevfik Fikret'in kaleme aldıklarıdır. Şairin I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında, devletin seferberlik ilan etmesi üzerine kaleme aldığı ve *Servet-i Fünun* dergisinin 1227 numaralı sayısında yayımlanan “Fetâvâ-yı Şerife'den Sonra: Sancak-ı Şerif Huzûrunda” başlıklı şiiri, savaş çağrısını ironik bir dille eleştirir. “*Bir mücahid-i muhlis lisanından: -Müftî'l-enam Hazretlerine ithaf olunmuştur*” epigrafıyla sunulan şiirde görünürde fetvayı candan, yürekte bir edayla destekler görünen, din uğruna savaşa gitmek ve kan dökmek isteyen şiir öznesinin aslında bunun zıttı bir anlamı kastettiği anlaşılır.

⁶⁰ Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918: Propagandadan Millî Kimlik İnşasına (1914-1918)*, 27.

⁶¹ *Osmanlı Belgelerinde I Birinci Dünya Harbi 1914*. (İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., 2013), 119-126.

⁶² Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, (İstanbul: İletişim Yay., 1992), 60.

⁶³ Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918: Propagandadan Millî Kimlik İnşasına (1914-1918)*, 400-415.

⁶⁴ Cenap Şahabettin, “Galiçyadakilere”, *Harp Mecmuası* 13, 1332: 202.

⁶⁵ Adem Özbek, “Savaşa Muhalif Bir Sanatçı: Cenap Şahabettin”, *Türk Harp Edebiyatı Konulu I. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu 1-3 Kasım 2013 / Çankırı Bildiriler* içinde (Ankara: Berikan Yay., 2014), 687-696.

Boş bir uçurumdur ki, ölüm doldurur ancak
Vicdân-ı siyâhını;
Gâfil medeniyet, seni en sonra muhakkak
Hüsrân ile tetvîc edecek akl-ı tebâhın!⁶⁶

Din ve savaş karşıtı söylemiyle öne çıkan “Tarih-i Kadim”in şairi olan Fikret, “gizli bir alay”⁶⁷ içeren bu şiirinde “cihad-ı ekber”⁶⁸ ilanını parodileştirir.⁶⁹ Şiirin, İslam dinine göre savaşmanın yasak olduğu “Aşrû Muharremi’l-haram”da yazıldığı belirtilmesi de şairin savaş karşıtlığını ortaya koyan göstergelerden biri olarak okunabilir. Tefvik Fikret’in ölmeden önce kaleme aldığı ve içeriği sebebiyle yayımlamadığı “Harb-i Mukaddes” isimli uzun şiiri de başlığindeki “kutsal savaş” ibaresinin tersine, savaşın getirdiği yıkımları ve felaketleri işler. Dinin emri diyerek yüz binlerce insanın askere alınmasını eleştiren şair, “Haksız yere mahvoldu evet bunca şehidân, / Evlâdları çıplak ve susuz kaldı perîşân”⁷⁰ diyerek duygularını aktarır. Milyonları peşinden sürükleyen muhteris iktidarları lanetlediği gibi savaşın bizatihi, kendisini de açık bir şekilde lanetler: “La’net sana! La’net sana! ey harb-i mukaddes”⁷¹ Böylece Tefvik Fikret’in kaleminde, yönetimdekiler tarafından “mukaddes” olduğu ilan edilerek bütün bir halkın çağrıldığı savaş, kutsallığından soyulur ve aşağılanır. Şair, savaşı bütün gerçekliğiyle, kanlı bir tablo olarak tasvir eder. Dünyayı paylaşmaya çalışan devletlerin savaşında taraf olan Osmanlı yönetiminin ağır bir şekilde eleştirildiği bu şiir, din uğruna yapıldığı iddia edilen savaşta kurulan ittifakların çelişmesini de ortaya koyar.

Tefvik Fikret’in de ancak ironik bir dile başvurarak sansürün dikkatinden kaçabildiği savaş döneminde, benzeri bir tutumu benimseyen şairlere doğal olarak pek rastlanmaz. Kimi araştırmalarda atıfta bulunulan bir iki ismin dışında, I. Dünya Savaşı yıllarında savaş çağrılarını eleştiren başka isimlerin var olup olmadığına dair kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Türk edebiyatında savaş karşıtı şiirler üzerine dikkati çeken bütüncül bir çalışma da görülmemektedir.⁷² Şiirlerinde savaş karşıtlığı tespit edilen dönem şairlerinden birisi ise Mehmet Nureddin Semin’dir. Makalenin bundan sonraki kısmında şair hakkında kısaca bilgi verildikten sonra konuyla ilgili şiirleri değerlendirilecektir.

4. Mehmet Nureddin Semin ve Şiirlerinde Savaş Karşıtlığı

Şair, yazar, çevirmen ve eğitimci Nureddin Semin (Sevin), 1900’de İstanbul’da dünyaya gelir, Robert Kolej ve Darülmuallimine gider. Mezuniyetinin ardından İngiltere’de eğitimine devam eden Mehmet Nureddin, Bath School of Drama’daki tiyatro eğitimini tamamlayıp 1923’te İstanbul’a döner. 50’li yıllarda Amerika’da Columbia, Yale gibi üniversitelerde incelemelerde bulunur. Çeşitli liselerde İngilizce öğretmenliği, Harp Akademisi ve Mülkiye Mektebinde İngilizce okutmanlığı yapan Semin, ayrıca Ankara Devlet Konservatuarında dekor ve kostüm tarihi ile diksiyon dersleri de verir. 17 Eylül 1975’te İstanbul’da vefat eden Semin’in, *Çocuk Dünyası*, *Şebab*, *Vakit*, *Yeni Hayat*, *Ülkü*, *Pazar Postası*, *Hayat*, *Devlet Operası*, *Devlet Tiyatrosu*, *Türk Düşüncesi* ve *Hisar* gibi çok sayıda mecmua ve gazetede Türk folkloruna ilişkin

⁶⁶ Tefvik Fikret, *Bütün Eserleri*, haz. Nâzım Hikmet Polat, (İstanbul: YKY, 2021), 1118.

⁶⁷ Mehmet Kaplan, *Tefvik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, (İstanbul Dergâh Yay., 2004), 183.

⁶⁸ *Osmanlı Belgelerinde Birinci Dünya Harbi 1914*, 91-94. 1914 sonbaharında yaşanan gelişmelerin ardından 11 Kasım 1914’te Sultan Reşat’ın iradesiyle seferberlik ilan edilmiş ve aynı gün meşihat makamı da bütün İslam âlemine hitaben bir cihat fetvası yayımlamıştır.

⁶⁹ Tefvik Fikret, *Bütün Eserleri*, 1118; Erol Köroğlu, *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918: Propagandanan Millî Kimlik İnşasına (1914-1918)* (İstanbul: İletişim Yay., 2010), 259-260.

⁷⁰ Tefvik Fikret, *Bütün Eserleri*, 1124.

⁷¹ Tefvik Fikret, *Bütün Eserleri*, 1128.

⁷² Savaş karşıtı söylemi Cumhuriyet dönemi Türk şiiri merkezinde ele alan ve Gülten Akın, Özdemir Asaf, Ataoğlu Behramoğlu, Necati Cumalı, Cevat Çapan, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Arif Damar, Nâzım Hikmet, Orhan Veli Kanık, Bahaettin Karakoç, Onat Kutlar, Cahit Külebi, Aziz Nesin, Oktay Rifat, Muzaffer Tayyip Uslu, Cahit Zarifoğlu vb. şairlerin şiirlerinde savaş karşıtlığının ne gibi duyarlılıklar üzerinden işlendiğini ortaya koyan bir araştırma için bkz. Erdoğan Kul, “Modern Türk Şiirinde Savaş Karşıtlığı”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 48 (2015): 327-348.

yazıları yayımlanmıştır. Shakespeare, Oscar Wilde ve Bernard Shaw'un oyunlarından çeviriler yapan yazar, gelenekli Türk oyunlarına da ilgi göstermiştir. Semin, şiirlerini *Mirat-ı Şikeste* (1920) isimli eserinde bir araya getirmiştir.⁷³

Şiirlerini Edebiyat-ı Cedide estetiğine bağlı olarak kaleme alan şair, Tevfik Fikret'ten düşünce ve sanat anlayışı bakımından etkilenmiştir.⁷⁴ Nureddin Semin'in kitabında yer alan 18 şiirden bir kısmı doğrudan Tevfik Fikret'i konu edinirken diğerleri bahar, kış, ölüm gibi konuları ele alır. Semin'in "Toprak", "Sadâ-yı Vicdan", "Kılıç", "İyd-i Mâtemîn", "Husûf" başlıklı şiirlerinde ise savaşın işlendiği görülür. Bu şiirlerde savaşın acımasızlığını ve yanlışlığını ortaya koymak ister ve vicdanının sesiyle konuşur. Beşeriyetin yanında yer alan Semin, savaş karşıtı bir tutum takınır.

Semin'in "Toprak" başlıklı şiiri, "vatan" kavramına yüklenen anlamı sorgular. Vatan, kelime olarak her ne kadar "içinde doğulan yer" anlamı taşıyor olsa da Fransız Devrimi'ni takip eden zamanlarda siyasi bir nitelik kazanmış ve milletle özdeş hâle gelmiştir.⁷⁵ Modern bir kavram olarak vatan (yurt), "bir milletin içinde yaşadığı ve tarih boyunca sınırları çizilmiş olan ülkedir."⁷⁶ Bu bakımdan milleti çeşitli nimetlerle beslediği ve yabancılara karşı koruduğu için kendisine kutsiyet atfedilen vatan, bir savaş ya da işgal söz konusu olduğunda üzerinde yaşayanlarca korunmak zorundadır. Nitekim I. Dünya Savaşı'nda da devlet yöneticileri sadece din için değil, vatan savunması için de halklarına çağrıda bulunurlar.

Nureddin Semin ise mütarekeden kısa süre sonrasına tarihlenen "Toprak" (18 Mart 1919) şiirinde, milleti yaratan ve besleyen vatan kavramının gerçeği olmadığını savunur:

Seni dillerde dâsitân ederek
Türlü efsânelerle yâd ile pek
Büyütür, vâsfeder, deriz: Bu vatan
Bizi hep besleyen, seven koruyan...⁷⁷

Bu mısralarda anne vatan imgesine de yüklenen şair, bir annenin koruyuculuğunu taşımayıp üzerinde yaşayan insanların kanıyla beslenen vahşi bir figür çizer okurun muhayyilesinde:

Yaratılmış vücûdumuz senden...
Bu ne boş bir fesânedir, ya sen...
Feda edilen canlar, dökülen kanlar
Annemizsin bizim için, ne için
Bizi kavganla mahvedip yersin?..
Anne kâbil midir ya taksîme?..
Söyle ey cism-i fitne-hîz, söyle!⁷⁸

Semin, böylelikle savaş edebiyatının bir parçası olan "dişil vatan" anlayışına karşı çıkar. Zira özellikle savaş boyunca, her milletin edebiyatında benzer biçimde, vatanseverlik vurgusu yapılırken anne veya sevgili olarak vatan imgesine sıklıkla başvurulur.⁷⁹ Semin, yukarıdaki mısralarıyla, Türk edebiyatında Namık Kemal'in "*Cümlemizin vâlidemizdir vatan / Herkesi*

⁷³ "Sevin, Mehmed Nureddin". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 7 (1990): 547-548.

⁷⁴ Mehmet Nureddin'in Tevfik Fikret'e duyduğu bağlılık, şairin kitabına da ismini veren şiirinde açıkça görülür. Semin'in şiiri üzerine kaleme aldığı poetik bir metin olarak değerlendirilebilecek "Mirat-ı Şikeste", adından da anlaşılacağı üzere Tevfik Fikret'in *Rûbab*'ına bir göndermedir. Nureddin Semin, kitabının "Yâd-ı Ekber" başlıklı bölümünde de Tevfik Fikret'e ithafen kaleme aldığı şiirlere yer verir. "Kimsesiz Türbende", "Tevfik Fikret", "Mezarının Başında" başlıklı bu şiirler, Fikret için yazılan methiyelerdir.

⁷⁵ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. çev. Metin Kırathı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1993), 331.

⁷⁶ Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, (İstanbul: MEB Yay., 1969), 334.

⁷⁷ Nureddin Semin, *Mirat-ı Şikeste*, 8.

⁷⁸ Nureddin Semin, *Mirat-ı Şikeste*, 8-9.

⁷⁹ Afseneh Najmabadi, "Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan: Sevmek, Sahiplenmek, Korumak", *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, ed. Ayşe Gül Altınay, (İstanbul: İletişim Yay., 2013), 130-133.

lütfuyla odur besleyen"⁸⁰ sözleriyle başlayan, hatta yaşadığı zihinsel değişimden önce Tefvik Fikret'in "Millet Şarkısı", "Vatan Şarkısı", "Rübâbın Cevabı", "Ferda" gibi şiirlerinde de görülen bu "anne vatan" anlayışını eleştirir. Üzerine serilen kanlı cesetlerin varlığı, anne vatandan beklenecek merhametle bağdaştırılmaz:

Tâ ezelden, zuhûr-ı insandan
Beri derdin sürüklenir... kavgan
Bitmemiş evvelin, sonun kan, kan!..
Yuttuğun her zavallı lokman kan!..
Yüzüyor ma'rekende kanla ceset...
Buna sensin sebep, vatan! Elbet.⁸¹

Kan içen ve destani bir edebiyatla kutsanarak, sırtını dayadığı kanlı tarihi yok sayılan vatana hitap eden şiir, millî romantik duyarlılığın temel unsuru olan millî vatan düşüncesinin ve ortak bir tarihle, ortak bir kaderle bağlı olunan vatana duyulacak sevginin kusurlu olacağını dile getirmiş olur. Böylelikle, şiirin yazıldığı tarihte hemen bütün milletler için etnik veya teritoryal bakımdan belirli bir anlam kazanmış olan vatan imgesinin pürüzsüz bir görünüm sergilemediği ortaya konur. Nureddin Semî, yine de şiirin son bölümünde bir "rücu" hareketine girişir. Toprağın bizatihi dökülen onca kanın müsebbibi olmadığına kanaat getiren şair, yegâne suçun, hırsına mağlup düşen insanlıkta olduğunu söyler:

Sen misin? Yok hayır, hayır aslâ
Sende yoktur o hırs-ı istilâ...
Sözlerimden bütün rücu' ettim.
Bu kadar yakma, yıkma, ezme bizim
Zulmümüzdür; bütün bu fetretler
Hepsi bizden tulû' ve neşet eder.⁸²

Şiir, Tefvik Fikret'in izinden giderek insanlığın kadim ve kanlı tarihine yöneltilen eleştirilerle dikkati çeker. Burada vatan kavramıyla özdeşleştirilen çeşitli imgelerden sıyrılan şairin, yeryüzünü hırsından arınmış insanların yaşayabilecekleri bir yer olarak yorumladığı ve Fikret'in "*Toprak vatanım, nev'-i beşer milletim... İnsân / İnsân olur ancak bunu iz'ânla, inandım*"⁸³ mısralarındaki düşüncüyü benimsediği söylenebilir.

Nureddin Semî'nin "Sadâ-yı Vicdan" şiiri ise Tefvik Fikret'in "Sancak-ı Şerîf Huzurunda"sı gibi "cihad-ı ekber" fetvası verenlere ithaf edilmiş bir hiciv metnidir. Bu şiirinde de "Toprak"ta olduğu gibi yeryüzünün herkese yeteceği fikrinden yola çıkan Semî, temellük edilecek bir vatan fikrine ve din için insanların birbirine düşman kesilmesine karşı çıkmaktadır:

Bir avuç toprak için şiddet, kin
Bu kadar kavga cinâyet ne için?
Heme cinsim beni vursun, ben onu
Vurayım, öldüreyim, doğru mu bu?..
Ne demek mülk ü vatan, dîn, düşman?!
Niye, anlat bana, bitmez kavgan⁸⁴

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nde seferberlik, şeyhülislamlığın "*İslâmiyet aleyhine tehâcüm-i a'dâ vâki ve Memâlik-i İslâmiye'nin gasb ü gâreti ve nüfus-i İslâmiye'nin seby ü esir edilmeleri mütehak olunca Padişah-ı İslâm hazretleri nefir-i âm suretiyle cihadı emr etdikde '... infirû hifâfen ve sikâlen ve câhidû bi-emvâliküm ve enfisüküm...' ayet-i celilesi hükm-i münûfince kaffe-i Müslimîn üzerine cihad farz olup genç ve ihtiyar piyade ve süvari olarak bilcümle aktârdaki Müslimînin mâlen ve bedenem cihada müsâreat eylemeleri*"nin farz

⁸⁰ Namık Kemal, *Vatan yahut Silistre*, haz. Sabahattin Çağın, (İzmir: Akademi Kitabevi, 1996), 59.

⁸¹ Nureddin Semî, *Mirat-ı Şikeste*, 9.

⁸² Nureddin Semî, *Mirat-ı Şikeste*, 9.

⁸³ Tefvik Fikret, *Bütün Eserleri*, 673.

⁸⁴ Nureddin Semî, *Mirat-ı Şikeste*, 11.

olduğunu bildiren fetvasıyla, hem İslam dinini hem de aynı zamanda “*memalik-i mahrûse-i şahane*” olan İslam vatanını korumak amacıyla ilan edilir.⁸⁵ Buna karşılık, ilgili şiirde, İslam ve vatan uğruna yapılması istenen savaşın, birbirinin kardeşi olan insanlığı parçalayacağına dikkat çekilir. “*Bence, âlemde, vatandır her yer, / Kardeşimdir bütün ebnâ-yı beşer*”⁸⁶ denilerek vatan düşüncesine kozmopolit bir bakışla yaklaşılr. Bütün yeryüzü vatan ilan edilerek insanların eşitliği, kardeşliği vurgulanır. Şiirde savaş ve yıkıma karşı çıkılmak suretiyle, tıpkı “Tarih-i Kadim” şairi gibi millî bir kine olduğu kadar dinî bir temele yaslanan gaza fikrinin de yanlış olduğu vurgulanır. Burada şairin, özellikle 20. yüzyılda görüleceği türden savaşların sömürgeci zihniyetlerin eseri olduğuna işaret etmesi önemlidir. İlerleyen mısralarda cennet ve cehennem anlatılarıyla insanların aldatılıp savaşa sürüklenmesi kıyasıya eleştirilir:

O senin köhne fesânen pek ham
Sana aldanmam, inanmam, uymam,
Ben senin cân atarak cennetine
Koşamam kanlı, şerîr eller ile;
Ben gazâdır, diye vurmam insân,
Ben ganîmet, diye çalmam saman,
Ben esirdir, diye yıkmam nâmûs,
Sana hiçbir vakit olmam pâ-bûs.⁸⁷

Cehennemi ve cenneti dünyada arayan, insan hayatını her değerın üstünde tutan bu anlayışla şair, dinî kavramların, yöneticilerin menfaatleri uğruna kullanılmasının yanlış olduğunu ifade eder. Önce dünyayı, içinde yaşayan her bir insan için güzelleştirmek ve cenneti burada yaratmak fikrini savunan şaire göre asıl cehennem, bütün insanlığı tehdit eden vahşî savaşların yakıcı ateşinde aranmalıdır:

Berhayât olmak için ölmeye ben
İnanıp aldanmam -zaten sen
Buna kendin de inanmazsın ya!...-
Beni duzah diye hiç korkutma
İ'tikâdımca cehennem şimdi
Çalışırsak bize firdevs: âfî.⁸⁸

Şiirin bu kısmında Tevfik Fikret'i “mürşidi” ilan eden Nureddin Semin, yine ustasının sözlerine başvurur: “*Mürşidim bak ne diyor dinle iyi: / 'Bir örümcek götürür Hakk'a beni.*”⁸⁹ diyerek kendisine yöneltilebilecek din karşıtlığı ithamlarının önüne geçmek ister. Şair, esasında İslam'ın savaş ve kanla anılmasına karşı çıkmaktadır. İslam dininin yüceliğine vurgu yaptığı bu bölümde, modern zamanlarda, esas hedefi dünyevi ganimetler kazanmak olan gaza yoluyla değil, güzel bir ahlak anlayışıyla dinin yayılmasının mümkün olacağını savunur:

Sana emretti mi İslam dîni
Cünhasız asmayı dîn kardeşini?
Âlemin celb ederek nefretini
Yayamazsın o mübeccel dîni.
Âlemin zor ile mefkûresini
Yıkamazsın, kesemezsin sesini;
Dîn-i İslâm'a -bugün- da'vet için
Sen biraz kesb-i salâh etmelisin⁹⁰

Şairin savaş karşıtlığının temelinde insan hayatının yüceliğine ve insanların kardeşliğine duyulan inancın yattığı anlaşılır. Ona göre savaşların sebebi yüce dinî veya millî değerler değil

⁸⁵ *Osmanlı Belgelerinde I Birinci Dünya Harbi 1914, 92-93.*

⁸⁶ Nureddin Semin, *Mirat-ı Şikeste*, 11.

⁸⁷ Nureddin Semin, *Mirat-ı Şikeste*, 12.

⁸⁸ Nureddin Semin, *Mirat-ı Şikeste*, 12.

⁸⁹ Nureddin Semin, *Mirat-ı Şikeste*, 13.

⁹⁰ Nureddin Semin, *Mirat-ı Şikeste*, 13.

şahsi çıkarlar ve ülkelerin hegemonya arayışıdır. Şiirini de bu düşünceyle sonlandıran Semin, “Batıyor bir koca millet / Heyhât!.. Menfa’at uğruna milyonca nüfûs”⁹¹ diyerek hayatın kutsallığını göz ardı edip savaş kararı alan ve milyonlarca insanı cepheye gönderen yöneticilerin yüklendiği ağır vebali dile getirir.

Nureddin Semin’in savaş karşıtlığını sergilediği şiirlerden bir diğeri olan “Kılıç”, adından da anlaşılacağı üzere insanlığın icat ettiği ilk silahlardan olan ve ilk günden itibaren de birbirinin kanını dökmekte kullandığı savaş aletini konu edinir. Diğer şiirlerinde görülen hitabet üslubunun bu metinde de görüldüğü ve şairin “kılıç”ı kişileştirerek kan dökücülük vasfını ona yüklediği anlaşılmaktadır. Elbette kılıç, kendisini elinde tutanın emrinde hareket eden bir alettir. Zalimlerin elinde ise sadece dehşet saçmaya yarar:

Sen düşmen-i hûnhâr-ı beşersin ve tüyler
 Ürpertici şeklin ne kadar fâcia gizler...
 Yıllarca, asırlarca mukaddem, daha insân
 -Bir sırr-ı müebbed gibi mechûl- bir ufuktan,
 Baştan başa hep -zulm ü şeâmet ile mâli-,
 Dünyâya henüz gelmiş iken, köhne hayâli
 Hep fitne düşünmüş, aramış türlü mezâlim,
 Yalnız seni bulmuş o hayâlâtına hâdim⁹²

Kanlı hayallerle iktidar peşinde koşanların elinden düşürmediği kılıç, mazlumları mahveden ve vahşetiyle parlayan keskin bir silahtır. Bu keskin savaş aleti, aslında birbiriyle kardeş olan insanların kanını taşır. Bu bakımdan da lanetli bir varlıktır.

Nureddin Semin’in “İyd-ı Matemîn” ve “Husûf” şiirleri ise doğrudan savaşı konu edinmez. Bununla birlikte savaş atmosferinin yarattığı ümitsizliği yansıtan iki metin olarak dikkati çeker. Her iki şiirde de yüzlerdeki tebessümü alıp götüreren savaş sebebiyle acılar ve felaketler içinde kalmış insanlığın bir teselliye muhtaç olduğu ifade edilir. Ayrıca “ay tutulması” anlamına da gelen “Husûf” başlıklı şiirinde dönemin karanlığına işaret eden şairin, aynı zamanda bu karanlığın geçici olmasını arzu ettiği söylenebilir. Bu bakımdan sergilediği ümitsiz çehresine ve taşıdığı olumsuz duygularına rağmen şiirde küçük de olsa bir ümidin diri tutulmaya çalışıldığı görülür:

Kararmış her taraf, her yer, kararmış, simsiyah eşbâh.
 Yeter vahşet, yeter zulmet, biraz gülsün cihân artık!..
 Bu âlem bir ziyâ ister, münevver bir şebâb ister,
 Hakikat nûru neşreyler müşa’şa bir şehâb ister.⁹³

Mevcut vahşet ve zulüm karanlığının bir son bulması arzusunun yansıdığı mısralarda şairin hakikatin nuruyla aydınlanmış bir gençlik beklentisinde olduğu anlaşılmaktadır. Ülkelerin baştan başa yıkıldığı I. Dünya Savaşı, karmaşık ekonomik ve siyasi sebeplerle dört yıl boyunca sürdürülürken “mekâna ve insana tahakküm etme sistemi”⁹⁴ olarak adlandırılacak emperyalizm de gözünü milletlerin canı ve namusuna diker. Siyasi sınırlarla çevrili vatanlar; zapt etmenin, tahakkümün, yok etmenin mekânı olur. “Çünkü coğrafya her şeyden önce savaş yapmaya yarar.”⁹⁵ Modern silahların kullanılarak katliamlara imza atılan savaş sırasında cephedeki askerler gibi masum siviller de topluca katledilir. Savaşın her türlü propaganda aygıtıyla yüceltildiği bu dönemde Mehmet Nureddin Semin, şiirleri aracılığıyla insan onuruna ve hayatına sahip çıkmaya ve geleceğe ümitle bakmaya çalışır.

⁹¹ Nureddin Semin, *Mirat-ı Şikeste*, 13.

⁹² Nureddin Semin, *Mirat-ı Şikeste*, 14-15.

⁹³ Nureddin Semin, *Mirat-ı Şikeste*, 20.

⁹⁴ Yves Lacoste, *Coğrafya Her Şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar*, çev. Selim Sezer, (İstanbul: Ayrıntı Yay., 2014), 169.

⁹⁵ Yves Lacoste, *Coğrafya Her Şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar*, 50.

Sonuç

Güç ve egemenlik istencinin sonucu olarak ortaya çıkan savaşlar, insanoğlunu telafisi çoğu zaman mümkün olmayan kayıplarla sınırlar. Kısa süreli barış devirlerine karşılık olarak tarihin her döneminde bölgesel veya küresel savaşlar yaşanır. Bu bakımdan insanlık tarihini belirleyen temel etkenlerden olan savaş olgusu, tarih kitaplarına, sosyolojik araştırmalara konu edilir. Edebiyat da savaşların hemen bütün yönleriyle kendine yer bulduğu bir alan olarak gözükmektedir. Destanlar devrinin anlatılarından yazılı edebiyatın şiir, roman, hikâye, mektup, hatıra gibi türlerine kadar pek çok savaş konulu eserler yazılmış; savaşın her yönü epik, lirik, dramatik bir üslupla ele alınmıştır.

Savaş edebiyatı ise kapsamı bakımından araştırmacıların üzerinde tartıştığı bir konudur. Savaş edebiyatını zaman kıstasına göre sınıflandıranlar savaş öncesinde, savaş sırasında ve savaş sonrasında yazılan metinleri göz önünde bulundururken, teması itibarıyla bir inceleme yapanlar savaş edebiyatının üstün değerleri işleyip işleyemeyeceği hususunda görüş bildirirler. Savaş edebiyatına yöneltilecek geniş bir bakış açısı, cephe ve cephe gerisiyle, savaşın askerî ve sivil bileşenleriyle, savaş sırasında veya çok daha sonra kaleme alınan metinleriyle büyük bir literatürle karşılaşılır. Bu edebiyatın bir kısmı askerleri savaşa teşvik etmek, bir kısmı halkta vatan sevgisi, vazife şuurunu, dayanışma hissi uyandırmak gayesiyle yazılırken, bir kısmı da savaşın getirdiği sarsıntıları, toplumsal dönüşümleri, ferdi veya millî ıstırapları dile getirmek üzere kaleme alınır.

Sözlü edebiyat devrelerinde büyük kahramanların gösterdiği yiğitlik etrafında oluşan destanlar, kahramanlık şarkıları ve ağıtlar söylenir. Bunları ilk savaş edebiyatı metinleri olarak görmek mümkündür. Orta Çağ'a damgasını vuran ise din eksensiz çatışmaların öyküleri ve asker şarkılarıdır. Milletleşme devrinde ise millî edebiyatlar uyanırken savaş edebiyatı da bu kapsamda romantik bir yaklaşımla işlenir. Millî romantizmin gereği olarak tarih şuurunu ve vatan sevgisi kavramlarını öne çıkaran, millî bir öfke ve heyecan taşıyan savaş konulu şiirler, romanlar, tiyatro oyunları yazılır. 19. yüzyıldan itibaren savaş edebiyatında temel olarak hamaset öne çıkar. Bu bakımdan I. Dünya Savaşı'nın, savaş edebiyatlarının oluşmasında belirgin bir eşik oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz. Büyük Savaş boyunca üretilen metinlerin başlangıçta taşıdığı romantik atmosfer, savaşın uzayarak milletlerin hayatını alt üst etmesiyle birlikte kaybolur. Dört yıllık savaşın ardında bıraktığı enkaz, gerçekçi bir üslupla edebî eserlere yansıtıldığında emperyal emellerden bihaber sıradan insanların dramı ortaya çıkar. Bu da savaş sonrası edebiyatta, savaş karşıtı bir tutumun doğmasına sebep olur.

Türk edebiyatında bir savaş edebiyatının var olup olmadığı ise üzerinde uzlaşmaya varılmayan bir konudur. Yakup Kadri, Ahmet Hidayet, Süleyman Nazif, Peyami Safa gibi kalem sahiplerinin katıldığı bu tartışmalarda kimi yazarlar bir savaş edebiyatımızın mevcut olmadığını iddia ederken kimileri de Türklerin destanlar devrinden itibaren savaş edebiyatının zengin örneklerine rastlandığını savunur. Zira Ergenekon Destanı gibi örneklerle beraber halk hikâyeleri, asker türküleri, gurbet şiirleri gibi samimi ve hamasi nitelikli eserler; cenk hikâyeleri gibi yarı masal yarı hikâye anlatılar, halk muhayyilesinin canlı numuneleri olarak başlangıcından itibaren Türk edebiyatının bir parçasını oluştururlar. Ayrıca merkeze bağlı gelişen divan şiiri de gazavatnamelerin yanı sıra gazel ve kasidelerle savaşı yüceltir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşanan savaşlar ve büyük toprak kayıpları da savaş edebiyatına yeni halkaların eklenmesini sağlar. 18. ve 19. yüzyılın zorlu dönemlerinde kazanılan zaferlerden daha çok yaşanan kayıpların acısı edebiyata yansımaya başlar. Balkan Savaşlarıyla gelen hezimet ve asırlardır bir yurt olarak kabul edilen Rumeli'den ayrılmak Türk edebiyatçıların ruhunda derin izler bırakır. Ardından bütün dünyayı saran Büyük Savaş kopar. Bu dönemde yazılan metinlere bakılarak savaşın haklılığını ortaya koymak ve orduyu gaza aşkıyla coşturmak, millette din, vatan ve bayrak sevgilerini uyandırmak amacıyla yazılan sesi gür bir edebiyattan söz edilebilir. Bu edebiyatın öncülüğünü tesir kuvvetine bakarak şiirin üstlendiği görülür. Şiirin, okuyucusunda heyecan uyandıran yapısı, onu propaganda

edebiyatının da başlıca unsurlarından biri hâline getirir. Böyle bir ortamda, sansürün de etkisiyle tek sesli bir hava hâkimdir. Savaş eleştirisi veya savaş karşıtı bir düşünce pek tabii sesini duyurmakta güçlük çeker. Bununla birlikte bu hamasi şiir repertuarının karşısında yer alan ve savaş karşıtı bir söylem barındıran şiirler, hiç yazılmamış değildir. Savaşın başlarında alınan seferberlik kararını eleştiren Tevfik Fikret'in şiirleri, savaş sonuna doğru herkesin duyduğu bıkkınlığı dile getiren Refik Halit ve Cenap Şahabettin'in yazıları bunlara örnek teşkil eder. Ayrıca bu makalenin konusunu teşkil eden Mehmet Nureddin Semin'in *Mirat-ı Şikeste* adlı kitabında yer alan bir kısım şiirleri de savaş karşıtı düşünceyi işleyen, savaşın acımasızlığını ve insanlığa verdiği büyük zararı dile getiren metinler olarak karşımıza çıkar. Edebiyat-ı Cedide estetiğine bağlı bir isim olan Semin'in "Toprak", "Sadâ-yı Vicdan", "Kılıç", "İyd-i Mâtemîn", "Husûf" şiirlerinde yeryüzünün bütün insanların ortak yurdu olduğu savunulurken, millî edebiyatlarda çokça karşılaşılan "anne vatan" imgesine de eleştiri getirilir. Emperyal düşüncelerle istila edilmek istenen topraklar için masum insanların kanının dökülmesi lanetlenir. İnsanlık tarihinin zulüm ve kanla dolu olduğu düşüncesi, bu şiirlerde işlenen ana temalardan biridir. Savaş ortamının insanları karamsarlığa ittiği bir dönemde kaleme alınan şiirlerde karanlık bir atmosferin ve acıma duygusunun hâkim olduğu görülür. Bununla birlikte şair, insanlığın söz konusu karanlıktan sıyrılmasını temenni ederken ümidini gençliğe bağlar.

Edebiyatın çeşitli türleriyle yakından ilgilenen Mehmet Nureddin Semin, kaleme aldığı şiirlerde Edebiyat-ı Cedide anlayışına bağlı kalmış bir isimdir. Şiirlerinde Tevfik Fikret'e açıkça "mürşit"lik vasfı yükleyen şairin üslûp bakımından onu ne kadar takip ettiği, ondan ne gibi etkiler taşıdığı da karşılaştırmalı bir biçimde ayrıca araştırılmalıdır. Bununla birlikte Nureddin Semin'i edebiyat tarihi bakımından dikkat çekici kılan esas unsur, I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'ne ağır bedeller ödettiği bir dönemde kaleme aldığı şiirler aracılığıyla Türk edebiyatında savaş karşıtı tutumun ilk örneklerinden birini sergilemesidir. Bu vesileyle savaş edebiyatı tarihinde görülen yaygın hamasi söylemin dışına çıkan şair, insan hayatına ve onuruna verdiği değerle sağduyunun sesini yükseltir ve edebiyatın savaş aleyhtarı bir toplumsal kanaat oluşturma işlevi gerçekleştirmesine katkıda bulunur.

Kaynakça

- [Adıvar], Halide Edip. "İngiliz Edebiyatı ve Harp". *Üniversite Konferansları 1940-1941* içinde 232-243. (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., 1941.
- Ahmet Hidayet. "Harp ve Edebiyat". *Servet-i Fünun* 1215. 1330: 292-293.
- Ahmet Refik. "Harp Edebiyatı ve Eski Şairlerimiz". *Harp Mecmuası* 21. 1333: 327-329.
- Akün, Ömer Faruk. "Nâmık Kemal". *TDV İslâm Ansiklopedisi* 32. 361-378. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2006.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. 2. bs. İstanbul: İletişim Yay., 1995.
- Auerbach, Erich. "Edebiyat ve Harp", *Üniversite Konferansları 1940-1941* içinde 221-231. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 2*, İstanbul: MEB Yay., 1983a.
- Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 2*, İstanbul: MEB Yay., 1983b.
- Banarlı, Nihat Sami. "Millî Romantizmin İdrâki". *Edebiyat Sohbetleri* içinde 15-30. 2. bs. İstanbul: Kubbealtı Yay., 2004.
- Baş, Mehmet Fatih. "War Losses (Ottoman Empire/Middle East)", in: *1914-1918-online. International Encyclopedia of the First World War*. ed. by Ute Daniel, Peter Gatrell,

- Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson. issued by Freie Universität Berlin, Berlin 2017-11-20. DOI: 10.15463/ie1418.11183.
- Bataille, Georges. *Edebiyat ve Kötülük*. çev. Ayşegül Sönmezay. 2. bs. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2004.
- Belge, Murat. "Savaş ve Edebiyat". *Milliyet Sanat* 10 (1980): 2.
- Belge, Murat. "Savaşa Direnen Sanat". *Sanat ve Edebiyat Yazıları* (İstanbul: İletişim Yay., 2009). 400-407.
- Cenap Şehabettin, "Galiçyadakilere", *Harp Mecmuası* 13, 1332: 200-202.
- Clausewitz, Carl von. *On War. Volume I*. Floating Press 2010.
- Clastres, Pierre. *Şiddetin Arkeolojisi İlk Toplumlarda Savaş*. İstanbul: Nora Yay., 2017.
- Duman, Halûk Harun Güreşir ve Salih Koralp. "Yeni Türk Edebiyatı'nın Kaynakları: Savaş ve Edebiyat". *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 4/1-1 (2009): 29-77.
- Duman, Harun. "Savaş Edebiyatı". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 58/1. (2018). 99-110.
- Duman, Harun. *Türk Savaş Edebiyatı*. İstanbul: Duyap Yay. 2019. 4.
- Emil, Birol. "Vatanın ve İstanbul'un Sesi: Yahya Kemal Beyatlı". *Türk Kültür ve Edebiyatından Şahsiyetler-2* içinde. Ankara: Akçağ Yay., 1997. 227-242.
- Kaplan, Mehmet. *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*, İstanbul Dergâh Yay., 7. bs., 2004.
- Kaplan, Mehmet. "Yenisey Mezar Taşları". *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri* içinde 26-32. 6. bs. İstanbul: Dergâh Yay., 2005.
- Koloğlu, Orhan. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*. İstanbul: İletişim Yay., 1992.
- Koroğlu, Erol. *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918: Propagandadan Millî Kimlik İnşasına (1914-1918)*. İstanbul: İletişim Yay., 2. bs. 2010.
- Kul, Erdoğan. "Modern Türk Şiirinde Savaş Karşıtlığı". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 48 (2015): 327-348.
- Kuran, Ercüment. "Birinci Dünya Savaşı". *TDV İslâm Ansiklopedisi* 6. 196-200. İstanbul: TDV Yay., 1996.
- Lacoste, Yves. *Coğrafya Her Şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar*. çev. Selim Sezer. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2014.
- Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. çev. Metin Kıratlı. 5. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1993.
- Namık Kemal, *Vatan yahut Silistre*, haz. Sabahattin Çağın, İzmir: Akademi Kitabevi, 1996.
- Najmabadi, Afseneh. "Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan: Sevmek, Sahiplenmek, Korumak". *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde. ed. Ayşe Gül Altınay. İstanbul: İletişim Yay., 2013. 129-165.
- Nazmi Ziya, "Sanayi-i Nefise ve Harp". *Şehbal* 78. 1329: 118-120.
- Nureddin Semin. *Mirat-ı Şikeste*. İstanbul: Matbaa-i Askeriye, 1336
- Osmanlı Belgelerinde I Birinci Dünya Harbi 1914*. İstanbul: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., 2013.
- Ozansoy, Halit Fahri. "Harb ve Edebiyat". *Son Posta* 3289. 24 Eylül 1939: 5.

- Özbek, Adem. "Savaşa Muhalif Bir Sanatçı: Cenap Şahabettin". *Türk Harp Edebiyatı Konulu I. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu 1-3 Kasım 2013/ Çankırı Bildiriler* içinde 687-696. Ankara: Berikan Yay., 2014.
- Özgül, M. Kayahan. "Divan Yolu'ndan Pera'ya Selametle". *Hece Dergisi-Türk Şiir Özel Sayısı* 53-54-55, 2001: 28-64.
- Özgül, M. Kayahan. "Harp Edebiyatına Harbî Bir Bakış". *Türk Harp Edebiyatı Konulu I. Uluslararası Türkiyat Sempozyumu 1-3 Kasım 2013/ Çankırı Bildiriler* içinde 1-18. Ankara: Berikan Yay., 2014.
- Parker, Geoffrey. *Cambridge Savaş Tarihi*. çev. Füsün Tayanç-Tunç Tayanç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2014.
- Safa, Peyami. "Harp ve Edebiyat". *Hareket* 27. 1929: 2.
- Safa, Peyami. "Bizim Harp Edebiyatımız". *Sanat, Edebiyat, Tenkit* içinde 116-118. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1978 116.
- Sertel, Sabiha. "Sabiha Sertel'in Harp ve Sulh (Savaş ve Barış) Üzerine Yazıları". haz. Yıldız Sertel, *Cogito* 3. 2. bs. (1995): 81-83.
- "Sevin, Mehmed Nureddin". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 7. 547-548. İstanbul: Dergâh Yay., 1990.
- Süleyman Nazif. "Harp ve Edebiyat". *Hadisat* 72. 1335a: 1-2.
- Süleyman Nazif. "Harp ve Edebiyat". *Hadisat* 152. 1335b: 1.
- Süleyman Şahabettin. "Vatanperverâne Manzumat". *Büyük Duygu* 7. 1331: 99-100.
- Tevfik Fikret. *Bütün Eserleri*. haz. Nâzım Hikmet Polat. İstanbul: YKY, 2021.
- Ulucutsoy, Hasan. "Türk Basımında Savaş Edebiyatı Tartışmaları (1913-1941)". *Turkish Studies Language / Literature* 13/28 (2018): 1023-1040. Doi: 10.7827/TurkishStudies.14499
- Ülken, Hilmi Ziya. *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yay., 1969.
- Winter, Jay, Geoffrey Parker ve Mary R. Habeck. *I. Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*. çev. Tansel Demirel. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2012.
- Yakup Kadri. "Edebiyatımız Niçin Vatanperverane Âsârdan Mahrumdur". *Rûbab* II/49 (28 Şubat 1328): 86-89.
- Y[akup] K[adri]. "Harp ve Edebiyat". *İkdam* 8171. 10 Teşrinisani 1335: 2.
- Yıldız, Sadettin. "Harp Edebiyatı Kavramı ve Edebiyatımızda Çanakkale Muharebeleri". *Çanakkale Zaferi'nin 83. Yıldönümü Panel Bildirileri* içinde. 37-50. Eskişehir: Etam Matb., 1998.